

JÁSZKUNSAĞ

XIX. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM.

1973. DECEMBER

A Szolnoki Galériában a megnyitás után

Szűcs Sándor ny. múzeumigazgató a karcagi múzeum kiállításán

JÁSZKUNSÁG

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
Szolnok megyei Szervezetének folyóirata

Megjelenik negyedévenként

XIX. évfolyam, 4. szám

1973. december

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta
Központi Hírlap Irodánál (Budapest, V. József
nádor tér 1. Postacím: 1900 Budapest) és a posta-
hivataloknál. Előfizetési díj: egy évre 20,— Ft.

Csekkszámlaszám: 215—96162.

A szerkesztő bizottság elnöke:

S z u r m a y E r n ő

Szerkesztő bizottság:

Elek Lajos, dr. Lukács Pál,
Mészáros Ferenc, Mohácsi Ottó, Simon Béla,
Soós István

Felelős szerkesztő:

K a p o s v á r i G y u l a

Szerkesztőség: 5000 Szolnok, Kossuth tér 4.
Telefon: 12-350

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk
vissza.

Kiadja a Szolnok megyei Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Virágh Iván

Index: 25 910

4814-73 Szolnoki Nyomda Vállalat Szolnok,

Május 1. u. 19.

Felelős vezető: Kozák Ferenc

TARTALOM

Garamvölgyi József: Az Országos Múzeumi Hónap megnyitóján	145
Pogány Ö. Gábor: A magyar plein-air kez- detei (Kiállítás a Szolnoki Galériában)	143
Sipos Károly: A karcagi múzeum műemléki épületének avatása és a Nagykunsági Krónika c. néprajzi kiállítás megnyitója	152
Dr. Lukács Pál: Népesedésünk helyzete és népesedéspolitikánk	155
Gál Mihály: A mezőgazdasági szakember- ellátottság egyes kérdései	161
Dr. Hegedűs Frigyesné: A rehabilitációra szoruló fiatalok pályaválasztásának hely- zete Szolnok megyében	165
Dr. Merényi László: A második balkáni há- borús válság és a Jász-kunság	170
Szűcs Sándor: Önéletírása	178
Hagymásy Sándor: Kunsági tájismeret	183
Szurmay Ernő: Könyvtár és művelődés (Új könyvtári kiadványok Jászberény- ben)	191

A címlapon:

Az Országos Múzeumi Hónap megnyitása
a Szolnoki Galériában

(Fotó: Boros Gáspár)

Az Országos Múzeumi és Műemléki Hónap megnyitóján

A naptárban nem jelzett ünnep, de kulturális életünk hagyományos, számon tartott, jelentős eseménye a Múzeumi és Műemléki Hónap. Úgy érzem, hogy a jelenlegi időszakban – amikor a közművelődés helyzetének és további fejlődésének meghatározása országosan is előtérbe került – jogosan ünnepeket ünnepelhetjük egy olyan kezdeményezés sikerét, amely a párt művelődéspolitikájának szellemében több mint egy évtizede eredményesen járul hozzá a múzeumi közművelődési munka kiterjesztéséhez; a hagyomány, a művészet erejével, a múlt emlékeinek ápolásával, a nevelési formák változatosságával szolgálja népünk kulturális fel-emelkedését.

1973. október 4-én Garamvölgyi József miniszterhelyettes megnyitja az Országos Múzeumi és Műemléki Hónapot

Október – 12 év óta – a múzeumi munka ünnepi időszaka. Ilyenkor a múzeumok szélesebbre tárják kapuikat. Érdekes kiállítások, tárlatvezetések, előadások, ismeretterjesztő programok, rendezvények útján, komplex művelődési alkalmakat teremtve, mélyítik, újabb rétegekkel szélesítik közönségkapcsolataikat. Ebben az időszakban a múzeológusok – a lakosság különböző csoportjainak helyzetét és igényeit is szem előtt tartva – változatos programokkal, ötletes rendezvényekkel, a múzeum falai közül is kilépve, vendégeik elébe mennek.

Nem szükséges itt az idei Múzeumi és Műemléki Hónap eseményeinek felsorolásával bizonyítani. A jelenlévők maguk is meggyőződhetnek a programok sokszínűségéről és élménygazdagságáról. Van azonban ennek egy általánosítható tanulsága: manapság gyakran szerveznek különféle kulturális akciókat. Olyan időszakban élünk, amikor a közönség érdeklődése szívesen fordul az ilyen rendezvények felé. Azt is tapasztalhatjuk sajnós, hogy néhány év után olykor az érdeklődés lanyhul vagy megszűnik. A Múzeumi és Műemléki Hónap nem tartozik ezek közé. Sőt egyre inkább túlnő egyhónapos időhatárán túl is, képes évről évre új tartalmi és formai elemekkel gazdagodva megújulni.

Helytelen lenne viszont ennek az időszaknak fokozott tevékenységét, intenzív hatását, eredményeit elszakítva vizsgálni az egész éven át folyó tudományos kutató, feldolgozó, folyamatosan végzett ismeretterjesztő nevelő munkától. – Az eredmények, a sikerek a kölcsönhatásból is fakadnak.

A múzeumi hónapok sorának is minden bizonnyal szerepe van a múzeumok közművelődési funkciójának kiteljesedésében, a szemlélet jóirányú alakulásában és abban is, hogy a múzeumok mintegy másfélezer kiállításának évről évre emelkedik a látogatottsága, s idén valószínűleg az év nyolcmilliomodik látogatóját is köszönheti valamelyik intézményünk.

De a múzeumi hónap rendezvényeinek több mint nyolcszázezer látogatója sem lenne elképzelhető az egész évben folyó tudatos kiállításrendező, ismeretterjesztő, közönség szervező tevékenység nélkül. Mindez szorosan kapcsolódik a magyar múzeumok legmélyebb tartalmi feladataihoz.

A közművelődési évad kezdete az ősz. Valamikor ez az évszak a múzeumok számára a holt időnyt jelentette. 12 évvel ezelőtt a múzeumi hónap elindító felismerték, hogy a közönség idejével és igényeivel jobban kell gazdálkodni s ezóta a Múzeumi és Műemléki Hónap során különösképpen fontos feladat a különféle közművelődési és művészeti ágak alkotó kapcsolatának bemutatása.

S valóban, az ezévi múzeumi hónap is lehetőséget ad a helyi adottságoknak, igényeknek a nevelési célokkal való összehangolására, a művelődési és művészeti területek együttműködésére.

Hazai múzeumaink általános fejlődésével párhuzamosan – az utóbbi években – új pezsgés, új törekvés tapasztalható múzeumaink képzőművészeti gyűjtésében, a művészeti élethez való viszonyukban, az izlésnevelésben vállalt szerepükben. A városok, megyék – több helyütt nagy hagyományra épülő – műpártolói kezdeményezései szerencsésen találkoztak a kultúra decentralizálására irányuló kultúrpolitikai céljainkkal.

Ennek eredményeként egyes városokban számottevő képzőművészeti gyűjtemények alakultak. A székesfehérvári, pécsi, tihanyi múzeumok tárlatai pedig

országosan ismert, izgalmas és nagy közönséget vonzó képzőművészeti eseményekké váltak. A vásárhelyi, szolnoki, kecskeméti művésztelepek, a debreceni és a Pest megyei művészek Budapesten mutatkoztak be sikerrel – éppen a Múzeumi és Műemléki Hónap keretében.

Ma ismét egy újszerű törekvés elindításának szemtanúi és aktív résztvevői lehetünk. A magyar művészetpolitika lelkes és hivatott megvalósítói annak érdekében fogtak össze, hogy a tudományos és művészettörténeti eredmények feltárással és közkinccsá tételével a közönség művészeti ismereteit gazdagítsák. Újszerűsége abban áll, hogy a művészettörténetírás néhány beidegződött állásfoglalását felülvizsgálva, nem egy-egy személyhez vagy csoporthoz kötődve, hanem a művekre hagyatkozva mutatja be a századvégi plein-air törekvések valósgos képét.

Megvalósulhatott volna-e ez a kiállítás a Szolnok megyei és városi tanácsok és a megye közönségének megértő támogatása nélkül? A szolnoki művésztelep hagyományainak töretlen ápolása, a megyei múzeumi szervezet gyorsütemű fejlődése, az országos viszonylatban is korszerű Szolnoki Galéria létrehozása, a városnak és közönségnek a művészetet értő és pártoló szándékát igazolják.

Igazolják ugyanakkor azoknak a fővárosi művészeti intézményeknek helyes törekvéseit is, akik kilépve a maguk zárkózottságából, ezt az újszemponitú tudományos rendezői elv alapján összeválogatott, fontos művészettörténeti összefüggéseket feltáró kiállítást először itt, Szolnok megye művészetszerető közönségének mutatják be. Ezzel is jellezve, hogy számítanak hozzáértő véleményére. Meggyőződéseim, hogy a *Plein air festészet a magyar művészetben* címmel most megnyitó kiállítás nemcsak a múzeumi hónapnak, de képzőművészeti életünknek is rangos eseményévé válik.

Engedjék meg, hogy végezetül köszönetemet fejezzem ki mindazoknak, akiknek részük volt e gyümölcsöző együttműködés megteremtésében, e tudományos és művészeti szempontból egyaránt kiemelkedő kiállítás létrehozásában.

Megköszönöm, hogy ezzel az újszerű kezdeményezéssel bővítették a Múzeumi és Műemléki Hónap programját és jelentősen hozzájárultak a művészeti nevelés elmélyítéséhez. Bizonyásgot adtak József Attila gondolatának, miszerint „a mű nem annyira a művész, mint inkább azok által él, akik szeretik a művészetet, s azért szeretik, mert keresik az emberséget”.

Ezeknek a gondolatoknak jegyében nyitom meg az 1973. évi Országos Múzeumi és Műemléki Hónapot.

Garamvölgyi József

A magyar plein air kezdetei *

Kiállítás a Szolnoki Galériában

Évjárat és időrend szerint a szolnoki művésztelep egyik alapítója, Mednyánszky László nyilvánítható az első „modern” magyar festőnek, úgy, amiként ezt a szót ma is értelmezni kellene. Ezalatt a külsőséges akadémizmussal való szembefordulást kell érteni, a festészet kispolgári vagy nagypolgári giccs-készletének az elvetését, a klasszikus és avant-garde hagyományok iskolás aprópénzre-váltásának megbélyegzését, a korforduló válságos életérzésének megfelelő zaklattottabb formaképzést, a hét főszín megszámlálhatatlan átmeneteinek szabad alkalmazását, a töretlen napfény káprázatainak alkotó felhasználását, a szokatlannabb látomások polgárjogának megszerzését, az ösztönös megérzés és az intellektuális rendteremtés összeegyeztetésének a vágyát, az öncélú elvonulás és a közösségi felelősségérzet harcát, az elefántcsonttorony és a progresszív eszmeiség küzdelmét.

Mednyánszky életművében – annak legkorábbi szakaszában, már a XIX. század harmadik harmadában – mindebből van valami, bár maradéktalan választ talán egyetlen kérdésre se ad, de indítékot az újszerű megoldáshoz úyszólván mindegyikre. A vagabund báró festészete nem illeszthető az únos-úntalan ismételtgetett fejlődéstörténeti libasorba. Van a modernségnek egy hallgatólagosan törvénybeiktatott genealógiája, s ha valakinek elismerést, rangot akarnak biztosítani a kritikusok, a műtörténészek a legújabbkori halhatatlanok között, valamiként ki kell jelölniök helyét ebben a származási táblázatban. A századforduló legtöbb magyar festőjére nem érvényesek a fetisizált kategóriák, mert receptbe-foglalhatatlanul merészeltek korszerűek, újítók lenni. Mintahogyan Mészöly Géza nem barbizonias és Szinyei nem impresszionista, ugyanúgy Mednyánszkyra se ragasztható egyik címke sem. Eddig még mindenki hoppon maradt, aki a műkereskedelmi reklámirodalom meséjével próbálta megmagyarázni piktúránkat... Kezdetben valának az angol vízfestők, majd Fontainebleau-ban megalapították a paysage intime-t. Utóbb eljőve Edouard Manet-val a természetesség, Claude Monet-val az atmoszférafestés, hogy azután az időjárásváltozás követését a képszerkezet helyettesítse. S óh! Cézanne, a mindenható, újjáteremtette a világot... Ezt a mesevázat variálgatta a legtöbb honi szerző is, versenypórával a kezében méricskélte festőink viszonyát Európához. Valamely műíró annál intelligensebb ember hírében állt, minél többet nyafogott a magyar festészet lemaradottsága miatt. A két világháború között voltak asztaltársaságok, heti halvacsorára össze-

* Elhangzott a Plein air festészet a magyar művészetben című tárlat megnyitásán a Szolnoki Galériában 1973. október 4-én. (Szerk.)

*Szolnok és környéke a plein-air korában című kiállítás
a Szolnoki Galériában*

összegyülekező kompániák, melyeknek tagjai képzőművészetünk XIX. századi történetéből csak három eseményt tartottak fontosnak, azt, hogy Barabás Miklós Itáliában együtt akvarellezett egy angol festővel, hogy a francia impresszionisták csupán a Majális elkészülte után egy évvel mutatkoznak be együttesen, s hogy Rippl-Rónai nélkül a „Nabis” csoportot meg se lehetett volna szervezni. A szakavatottak társas sörözésein határozattá lőn, hogy ilyen előzmények után a magyar festészet tulajdonképpen története 1896-tól, a nagybányai művésztelep létrejöttével kezdődik.

Ezt a stuoid álláspontot kitűnő alkotások százai, tehetségek tucatjai cáfolják. Igaz, a szabadban való festés a múlt század utolsó, századunk első éveiben lett általános, a plein air sztmélet ez időtől derítette fel szinte egyöntetűen festőink koloritját. A természet közvetlen tanulmányozásának viszont már akkoriban is értékes hagyományai voltak. Egységes életműben, összefüggő feilődési folyamatban talán csak Mészöly Géza hagyta örökölni a közvetlen táji megfigyelések tanulságait, de egyébként alig működött olyan mesterünk a XIX. században, aki egy-két feljegyzéssel, néhány önfeledt vázlattal, szabadtéri jelenettel ne gyaarapította volna „légfestészetünk”-et, a szóródó és tört fények alkalmazásának módszerét. Id. Markó Károlytól és Barabás Miklóstól kezdve az egymást követő nemzedékek piktorai majd valamennyien bele-belekóstoltak az atmoszférikus valóságábrázolás, a közvetlen természetfestés gyönyörébe. Than Mórnak a „Halászat” és a „Szüret” című kompozíciókhoz rögtönzött elképzelései nemcsak vázlatosságuk miatt olv frissek, de az ábrázolt helyzetek szabad megvilágítása, helyszíni hangulata miatt is. Lotz Károly sokat akvarellezett az ország különböző pontjain, korai életkísérleteiben, tájfestményeiben a látottak légkörét is jól érzékeltette. Paál Lászlóval egyidőben még Benczur Gyula is a paysage intime művelőjévé feilődhett volna, ha több ilyen jellegű feladattal bízta légyen meg II. Lajos, a bolond bajor fejedelem. Székely Bertalan szadai impressziói külön fejezetet érdemelnének a modern piktúra előzményeinek történetében.

De még Ligeti Antalt, Telepy Károlyt, Keleti Gusztávot, Bródszky Sándort, Molnár Józsefet, az idilli és romantikus táj hivatásosait is el-elkápráztatta olykor a napsugarak színjátéka: a fényben remegő levegő, a reggeli órákban oszladozó köd nem hiányzik művészetükből. Mednyánszky Lászlóról meg túlzás elmondható, hogy képes volt hazánk minden vidékének leglelkét kifejezni, s ezt az árnyalatok tűnékeny finomságával, vagy az izzó foltok váltogatásával tette, mindig a látvány jellege szerint.

A magyar plein air festészet úttörőinek első jelentősebb csoportja Szolnokon folytatta alkotómunkáit. Pettenkofen osztrák festő tevékenysége nyomán a múlt század ötvenes éveitől bizonyos népszerűsége tett szert a Tisza-parti város a hazai és külföldi művészek körében. Szolnok azután akkor vonult be igazán művészetünk történetébe, amikor Munkácsy Mihály tanítványai kezdtek itt festeni. Munkácsy ugyanis nem nevelt epigonokat, nem adott át kész sémákat a fiataloknak, nem szoktatta ösztöndíjasait a maga kontrasztos drámai stílusára. Hatásának ereje valóságsszemléletéből, természetszeretetéből fakadt. legiobb követői megértették életművének emberi indítékait, nemzeti vonásait. Befolyása végső soron az élet és a táj, a nép és a haza tanulmányozására ösztönözte az utána jövő nemzedéket, s ennél egészségesebb ösztönzés a múlt század utolsó negyedében nem is érhetne volna festészetünket. Így történt, hogy a finom naturalizmus opálos fényei előbb tűntek fel a szolnokiak képein, mint a nagybányai előz-

ményekben. Deák Ébner Lajos „Hazatérő aratók” című festménye négy évvel előbből kelt (1881), mint Hollós Simon „Tengerihántás”-a, de két esztendővel megelőzte Bastien-Lepage müncheni bemutatkozását is. Dagnan-Bouveret – a nagybányaiak másik francia előfutára – egyidős volt a mi Mednyánszkyunkkal; ki állíthatja ma már, hogy Dagnan-Bouveret breton bárkásai feltűnőbben kavarták volna fel a magyar műtermek levegőjét, mint a „szörmók Medi” tiszai halászhajói? Bihari Sándor a „Román temetés”-t 1887-ben festette, Ferenczy Károly a „Kavics hajigáló fiúk”-at mindössze 1890-ben.

A példákat ennek a kiállításnak az anyaga folytatta. Jó lenne, ha a műtörténelem szaktudománya a tévedések, hamisítások korából a tények megismerésének és tisztelésének a szakaszába lépne át.

Pogány Ö. Gábor

A karcagi múzeum műemléki épületének avatása és a Nagykunsági Krónika című néprajzi kiállítás megnyitója *

Az a megtiszteltetés érte megyénket, hogy a mai napon Szolnokon nyitotta meg az Országos Múzeumi és Műemléki Hónapot Garamvölgyi Lószef miniszter-helyettes elvtárs. Úgy gondolom ez a megtiszteltetés azért is ért bennünket, mert megyénk múzeumügye – a meglévő gondok mellett is – jelentős fejlődést ért el.

Engedjék meg, hogy a mostani alkalmat is e fejlődés jelentős állomásai közé soroljam még akkor is, ha nem egy új, korábban nem létező intézmény átadására jöttünk össze.

Karcagon nagy múltja van a múzeumi tevékenységnek. Györffy István útmutatásai alapján a századfordulón alakult a múzeum. Évtizedek során gazdag és pótolhatatlan néprajzi, főleg viseleti anyagok és a pásztorélet eszközei halmozódtak fel a múzeumban. E felbecsülhetetlen értékű anyagról – sajnos – csak az 1921-ben felvett részletes leltárból szerezhetünk ismeretet, mert 1944-ben a háború elpusztította a nagyértékű műzeális anyagot, de nem pusztíthatta el a házjukat, városukat mindig újjáteremteni kész embereket.

A háború után újabban lelkes múzeológusok jöttek Karcagra a több évtizedes hagyományt ápolni és folytatni a múzeumi gyűjtőmunkát.

Olyan kiváló néprajzi kutató teremtette meg újra a múzeum gyűjteményét, mint dr. Szűcs Sándor, aki nemcsak nagyon jó ismerője a Nagykunságnak és a bihari területeknek, hanem szerette is e tájat és az itt élő embereket.

Tisztelettel köszöntjük és köszöniük, hogy 70 évesen is eljött. Ezért is tudott ő, tudós emberre jellemző, kitartó és hozzáértő munkával, a Nagykunság embereinek segítségével a pótolhatatlant pótló műzeális anyagot összegyűjteni, megteremtve ezzel a további munka alapjait.

Nem volt könnyű helyzetben, amikor 1952-ben átvette a múzeum vezetését. A múzeum szűkös elhelyezése, a működésre, gyűjtésre fordítható költségek alacsony volta nehezítette a munkát. Múzeumi gyűjtemény gyarapodása már az 1950-es években felvetette a múzeum jobb elhelyezésének megoldását.

E gondolat csak akkor kezdett valósággá válni, amikor a város új, modern kórházat kapott és a kórház sebészeti osztálya kiköltözött a bogdi Pan-féle kúria épületéből. Karcag Város Tanácsa a megüresedett klasszicista műemléki épületet a Györffy István Nagykun Múzeum rendelkezésére bocsátotta, ezzel is jelét adva annak, hogy sajátjának is tekinti a múzeumot.

Az épület rendbehozása nem kevés gondot jelentett a megyei és a városi szerveknek. Az összefogás azonban segített urrá lenni a gondokon. A megyei és a városi tanács közös erőfeszítéssel megteremtette az egy millió forintot meghaladó felújítási költséget.

* Elhangzott 1973. október 4-én Karcagon.

A Középülettervező Vállalat szakszerű tervei alapján a Karcagi Város-gazdálkodási Vállalat becsülettel és szakszerűen elvégezte a felújítási munkálatokat. A város vezetői, KISZ-fiatalok, honvédek társadalmi munkában segítettek a környezet szebbé tételét.

Dr. Bellon Tibor múzeumigazgató elképzelése alapján a Művelődésügyi Minisztérium támogatásával országos rangú kiállítást készített el a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Kiállítástervező Csoportja. Ennek a példás összefogásnak köszönhető, hogy az intézményátadásra, kiállításra kerülhetett sor.

* * *

Népünk múltjának, haladó hagyományainak feltárása, megismerése mindannyiunk kötelessége. Ebben nagy segítségünkre vannak a múzeumok, közöttük a karcagi múzeum is.

Azok a felbecsülhetetlen értékű szellemi és anyagi kincsek, amelyeket a múzeumok összegyűjtenek és kiállításaikon elének tárnak, a nép kiapadhatatlan, mérhetetlen alkotóerejét, szellemét testesítik meg. Az itt megrendezett „Nagykunsági Krónika” című állandó néprajzi kiállítás is azt példázza, hogy a nagykunsági nép az évszázadok során, a természeti környezetet meghódítva, hihetetlen kitartással és akaraterővel a népi kultúra szerves részét alkotó, sajátos és rendkívül gazdag tárgyi, szellemi kultúrát teremtett a megélhetésért vívott küzdelemben.

A kiállításon bemutatott tárgyak tanúskodnak arról, hogy az itt élő emberek gondokkal, küzdelmekkel teli életük során, gazdag képzelőerővel, az alkotás örömét jelentő munkával igyekeztek szebbé, jobbá tenni környezetüket, életüket. A népnek a múzeumi tárgyakban megtestesült alkotóereje kiapadhatatlan, meg nem szakítható, ösztönző és példa a ma és a holnap nemzedékei számára.

A „ma és holnap nemzedéke számára” ösztönző erő. A Nagyknység népe ma is ebben a természeti környezetben él, mint századok óta. A nép szorgalmas felszabadulás előtt nem teremtett neki gyümölcsöt. Másnak igen. Felszabadulás után az új élet építése igen sok nehézség legyőzésével volt lehetséges. Ebben a városban is a termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozása – ipari üzemek telepítése – a szocialista társadalom győzelme hozta meg a várt, remélt fordulatot. Ma is ebben a természeti környezetben, de hasonlíthatatlanul jobban élünk. A kiindulást mégis elődeink, apáink által szántott ugar vetette meg. A Nagykn Múzeum ereje abban van, hogy ezt részletesen bemutatja. „Így küzdöttünk, ezt értük el.” Mi tudjuk most, hogy küzdöttek és mit értek el. Érdemes erőnket megfeszíteni, érdemes jobban dolgozni, mert gyümölcsét, eredményét a dolgozó nép élvezi.

A nép tudósa, Györffy István elképzelését valósítjuk meg, mert itt Karcagon azzal gyarapítjuk az európai művelődést, hogy mindennapi munkánkat jól – még jobban, eredményesebben végezzük.

Ez a múzeum – melynek története van – példázza a karcagiak városszeretetét. Erre a Megyei Tanács is tisztelettel tekint. Köszönjük a karcagiak szorgoskodását, ragaszkodását, – a sajátjuk érdekében tették.

Köszöniük Zagyai János első titkár elvtársnak és az elődje, Kovács István elvtársnak, Kundra József tanácselnök lelkes, aktív támogatását, munkáját.

* * *

Kötelességünk, hogy a nép élni, alkotni akarásának, tudásának emlékeit az emberek elé tárjuk azzal a céllal: ismerjék meg elődeik életét és merítsenek belőle erőt saját életük szebbé, teljesebbé formálásához.

A Nagykunság kultúráját, szocialista fejlődését figyelemmel kíséri az ország. Nem véletlen, hogy a múzeum által nemrég Budapest–Zuglóban, Ózdon és Debrecenben megrendezett kamarakiállításokat több mint hatezren tekintették meg. A Karcagról elszármazottak rokonszenve mellett kíséri azok érdeklődése is, akik a történelemből ismerik, vagy végigélték, hogy az első szövetkezeti városok, a kun-városok voltak.

Kötelességünk azt az érdeklődést is kielégíteni, amely Karcagon kívül is megnyilvánul a város kultúrája iránt. Karcag alkotó része Szolnok megyének, kultúrája is szerve része a megye kultúrájának. Amikor értékei megőrzéséről gondoskodunk, egyben megyénk értékeinek megőrzéséről is gondoskodunk.

E gondolatokkal adom át a Györffy István Nagykun Múzeum új épületét, nyitom meg a múzeum kiállítását.

Mégegyszer köszönetet mondok mindazoknak, akik hivatásból, vagy társadalmi kötelességérzetből hozzájárultak a múzeum épületének felújításához, a kiállítás megalkotásához.

Kérem, tekintsék meg a kiállítást, vigyék hírét másoknak is. Adjon ez is erőt a szocialista hazánk érdekében végzett eredményesebb munkához.

Sipos Károly

Népesedésünk helyzete és népesedéspolitikánk

A népszaporulat kedvezőtlen alakulása Magyarországon és szűkebb hazánkban Szolnok megyében az utóbbi időben egyre inkább előtérbe került. Erről a kérdéstről már sok cikk, nyilatkozat és elképzelés látott napvilágot, amelyeknek bizonyos fokú összefoglalását – a teljesség igénye nélkül – a következőkben kíséreljük meg.

Közismert tény, hogy Magyarország és ezen belül Szolnok megye demográfiai helyzetét – jelentős ingadozással – az igen alacsony születési arányszám jellemzi. Ennek kialakulására sokféle ok, de mindenekelőtt az hatott, hogy a felszabadulás után hosszú éveken át nem volt átgondolt és következetes népesedéspolitiká. Az okok között egyaránt megtalálhatók az objektív és szubjektív tényezők, anyagi és nem anyagi körülmények, melyek általában bonyolult kölcsönhatásban jelentkeznek, és befolyásolják a születések számát.

A népesedéspolitikának minden esetben szerves részét kell képeznie a gazdaság- és társadalompolitikának, mert csak akkor lehet igazán hatásos. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi és gazdasági életünk tervszerű fejlesztése egyben a társadalom megfelelő mértékű és egyenletes ütemű reprodukciójának a függvénye is. Emiatt fontos, hogy minden ország, így hazánk is, sajátos viszonyainak figyelembevételével meghatározza, hogy mekkora népszaporulatra van szüksége ahhoz, hogy ideális legyen a népesség összetétele és egyenletes ütemű legyen annak reprodukciója.

Magyarországon a lakosság kívánatos mértékű újratermeléséhez – a demográfusok számítása szerint – legalább 17‰-es élveszületési arány szükséges. Ez azt jelenti, hogy a jelenleginél 20 ezerrel több, tehát évenként összesen 170 ezer élveszületett gyermeknek kellene a világra jönnie.

Az 1970. évben megyénkben 1,13 volt a családonkénti átlagos gyerekszám, amely lényegében megegyezik az országos átlaggal (1,11). Az alföldi megyék közül Bács-Kiskun megyében alacsonyabb (1,07), Szabolcs-Szatmár megyében pedig jóval magasabb az átlagos gyermekszám (1,43).

Felvetődik a kérdés, hogyan alakulhatott ki a jelenlegi helyzet, milyen tényezők okozták az alacsony élveszületési arányt, és milyen eszközökkel érhető el annak emelése? Ha az elmúlt 100 évet 10 éves periódusokra osztjuk, akkor a legalacsonyabb átlagos évenkénti népszaporodást az 1960–1970. évek között tapasztalhatjuk. Ezt egyértelműen a természetes szaporodás visszaesése okozta, ami a születésszám csökkenésének következménye.

Magyarországon a nyugat-európai országokhoz képest aránylag későn indult meg a születésszám csökkenése, melynek magyarázata részben a modern ipari forradalom viszonylag késői jelentkezésében, részben pedig az eltérő társadalmi-gazdasági struktúrában található meg.

A II. világháború előtt hazánkban még 20‰ volt a születési irányszám, és ezzel az európai államok között középső helyet foglaltunk el. A világháború befejezése után nem következett az az intézkedés, amely megtiltotta a művi veté-
léseket. Ennek eredményeként 1954-ben 23‰-re nőtt a születési arány. 1958-ban ezt az intézkedést visszavonták, mely természetesen a születések számára csökkentőleg hatott. Ennek eredményeként 1962-ben már történelmünk egyik legrosszabb születési aránya alakult ki, nevezetesen 1000 lakosra csak 13,4 élve születés jutott, mely Európában is a legalacsonyabb volt. Az ezt követő években bizonyos stagnálást tapasztalhattunk, majd a különböző kormányintézkedések hatására 1966-tól ismét emelkedett az élveszületési arányszám.

Megyeinkben általában az országosnál magasabban alakult az élveszületési arány, amelyet a következő adatok is bizonyítanak.

Az 1000 lakosra jutó élveszületés

Év	Országosan	Szolnok	Bács-Kiskun	Szabolcs
1838	19,9	21,9	21,7	28,9
1949	20,6	20,8	20,7	28,8
1960	14,7	15,4	14,8	20,3
1961	14,0	14,3	14,1	19,1
1962	12,9	13,4	13,2	18,3
1963	13,1	13,9	13,1	16,2
1964	13,1	13,8	12,8	17,7
1965	13,1	13,5	13,2	12,3
1966	13,6	14,5	13,4	18,0
1967	14,6	15,1	14,2	19,4
1968	15,1	15,7	14,7	19,6
1969	15,0	15,5	14,9	19,7
1970	14,7	15,1	14,5	18,7
1971	14,5	15,2	14,4	19,2
1972	14,8	14,8	14,4	19,3

Az élveszületési arány 1966 utáni emelkedésében nagy szerepe volt az 1967. évben bevezetett gyermekgondozási segélynek, mely előbb a gyermek két és fél éves, majd 1968-tól hároméves koráig 600 Ft-os fizetett szabadságot biztosított. Ezt megyénkben 1970-ben 5400, 1972-ben pedig közel 6600 szülő nő vette igénybe. A szülési kedv az előző évtizedben igen lecsökkent, mert egyre kevesebb az olyan nő, aki nagy létszámú családot kíván. Ezt az is bizonyítja, hogy míg a második világháború előtt az összes élveszületések 14‰-a az anya 6. vagy további szüléséből származott, 1971-re ez már csak 3‰-ot ért el. Nem ilyen mértékben, de jelentősen csökkent a 4. és 5. szülöttek hányada is. A 3. szülöttek aránya pl. 1938-ban 15¹/₂‰ volt, s ez az utóbbi években alig érte el a 11‰-ot.

A termékenység általános visszaesését legjobban a házasságok gyermekszámának alakulása mutatja. Országosan 1960-ban 100 házasság nőre 232 gyermek jutott, Szolnok megyében pedig 259, s ez 10 év alatt országosan 34-gyel, megyénkben pedig 40-nel csökkent. A jelenlegi alacsony élveszületési arányszám kialakulásában sok tényező játszott közre, melyek közül a legjellemzőbbek a következők.

Mindenekelőtt rendkívül jelentős volt a társadalmi mobilitás a gazdaság szocialista átalakulása következtében. Ennek méreteit az 1949. és 1970. évi népszámlálások között az alábbiakban érzékeltetjük:

A népesség átrétegződése Szolnok megyében

1949

1970

Megnevezés	szám szerint	százalékban	szám szerint	százalékban
Népesség száma	450 403	100,0	448 738	100,0
Ebből:				
ipar, építőipar	68 549	15,2	149 688	33,4
mezőgazdaság	288 923	64,2	189 848	42,3
egyéb népgazdasági ág	92 931	20,6	109 202	24,3
Aktív keresők száma	210 025	100,0	195 728	100,0
Ebből:				
ipar, építőipar	28 519	13,6	74 643	38,2
mezőgazdaság	140 516	66,9	70 131	35,8
egyéb népgazdasági ág	40 990	19,5	50 954	26,0

A társadalmi átrétegződés nemcsak a szülők és a gyermekek között, hanem az egyes életpályákon belül is nagyarányú volt. Ez egy igen kedvező folyamat, de sajnos azzal a negatív hatással is járt, hogy csökkentette a termékenységet.

Figyelemreméltó jelenség, hogy a házassági mobilitásnak termékenységszökkentő hatása van. A heterogén összetételű házasságoknál minden esetben annak a társadalmi rétegnek a születéssel kapcsolatos magatartása érvényesül erősebben, amelynek a termékenysége alacsonyabb. Megállapítható, hogy azoknál a családoknál a legalacsonyabb a családalapítási szándék, ahol a feleséghez viszonyítva a férj társadalmi helyzete a magasabb.

A foglalkozási átrétegződés természetsszerű következménye a nagyarányú belső vándorlás, melynek fő iránya a községekből a városokba történő költözésben nyilvánul meg. Önmagában véve ez a belső vándorlás is hozzájárult ahhoz, hogy az alacsonyabb termékenységgű városi népesség részaránya nőtt meg a magasabb termékenységgű falusi népesség rovására. Ezt a helyzetet még súlyosbította az, hogy a mezőgazdasági lakosságból elsősorban a fiatalok távoztak el és az öregebb korosztályúak maradtak falun. Emiatt a falusi népességnek nemcsak a nyers születési arányszáma, hanem a termékenységi aránya is visszaesett. Ez a folyamat remélhetőleg csak átmenetinek tekinthető, és a parasztság termékenységének színvonala korábbi szintre emelkedik.

Gazdasági-társadalmi életünk egyik alapvető vonása az, hogy a nők fokozottan munkát vállaltak, és ez egyértelműen pozitív folyamat. A nők munkavállalása azonban szintén a gyermekszám csökkentésével járt együtt, a fizikai és szellemi családoknál egyaránt. Ugyanis a jelenlegi gyermekintézmény-hálózat és más szociális intézkedések alapvetően nem könnyítették meg a dolgozó anyák helyzetét, mert az eltartott nőkkel szemben nekik lényegesen nagyobb terhet kell vállalniuk a gyermeknevelés tekintetében.

Ezt a helyzetet volt hivatva feloldani – a már említett – gyermekgondozási segély bevezetése, melynek hatására nőtt a kereső nők termékenysége, az eltartottaké viszont tovább csökkent. A gyermekgondozási segély tehát azt eredményezte, hogy a kereső nők termékenysége lett magasabb.

A segély adta lehetőségeket az egyes társadalmi rétegekhez tartozók különbözőképpen vették igénybe. Országosan a fizikai munkakörben dolgozók mintegy 75–80%-a otthon marad, hogy gyermekét nevelje. A magasabb képzettségű és ezáltal magasabb jövedelemmel rendelkező szellemi dolgozók között – akiknél valószínűleg a munkájukból való hosszabb kiesés is több gondot jelent – ez az arány lényegesen alacsonyabb. Hasonló tendenciát találunk Szolnok megyében is, melyet a következőkben mutatunk be.

**A gyermekgondozási segélyt igénylő nők aránya
Szolnok megyében, 1969**

Népgazdasági ág	Kereső szülő nők	Gyermekgondozási segélyt igénybevevő nők	
		száma	százalékos aránya
Ipar	1523	1100	72,2
Építőipar	139	70	50,4
Mezőgazdaság,	729	471	64,6
Szállítás—hírközlés	122	35	28,7
Kereskedelem	404	258	63,9
Egészségügy és szociális	274	119	43,4
Kulturális áegazat	330	134	40,6
Lakás — egyéb	77	25	32,5
Pénzügy — igazgatás	176	96	54,5
Összesen	3774	2308	61,2

A bemutatott adatok lényegében az országos tendenciákat mutatják. Ebből nyilvánvaló, hogy a magasabb keresetet nyújtó ágazatokban dolgozók kevésbé élnek e lehetőséggel. A tartós otthonmaradás emellett jelentősen rontja a magasabb képzettségű anyák előmeneteli esélyeit, és erre is figyelemmel kell lenni.

Az említett okok – melyeknek felsorolása távolról sem volt teljes –, oda-hatottak, hogy a népesség korösszetétele nem egészséges. A torzulások kiküszö-bölésére sok mindent kell tennünk, mert a kiegyenlített korösszetétel a harmó-nikus társadalmi élet egyik fontos feltétele a mi viszonyaink között is. Megyénk népegészségének korösszetétele az országoshoz hasonlóan erőteljes előregedést mutat.

**A népesség megoszlása főbb korcsoportok és nemek szerint
Szolnok megyében**

Korcsoport (év)	1941		1970
		Férfi	
0—14	30,0		23,5
15—39	38,6		37,0
60—x	20,4		23,1
	11,0		16,4
Összesen:	100,0		100,0
		Nő	
0—14	29,0		21,4
15—39	37,1		34,9
60—x	22,5		24,5
	11,4		19,2
Összesen:	100,0		100,0
		Együtt	
0—14	29,5		22,4
15—39	37,8		36,0
60—x	21,5		23,8
	11,2		17,8
Összesen:	100,0		100,0

A népesség azonos szintű reprodukciója tehát – mint az adatok is mutatják – jelenleg nem biztosított, pedig arra hosszú távon társadalmi szempontból feltétlenül szükség van.

A gazdasági-társadalmi fejlődés mindenkor meghatározott szintjének megfelelően alakul általában a népesedési magatartás. Az elmúlt 15 év életkörülményeinek javulása a gyermekek számának korlátozásával járt együtt, de feltehető, hogy a jövedelmi szint további emelkedése, a lakáshelyzet javulása stb. a termékenységre is növelő hatással lesz. Az életkörülmények javítása mellett azonban nem hanyagolható el a nevelés, az irodalom és a sajtó szerepe sem, de emellett azt is számításba kell venni, hogy az egyéni elképzelésekre a nemzetközi események is jelentős hatást gyakorolnak.

A Minisztertanács az 1973. október 13-i ülésén a népesedéspolitikai több fontos kérdéséről határozott.

Ennek igen lényeges része a családi pótlékrendszer fejlesztése, amely azt célozza, hogy elérjük a 16–17 ezrelékes születési arányszámot. A nemzet jövője szempontjából szükséges, hogy háromgyermekes család legyen az ideális. A második gyermek után járó családi pótlék összegét 1974 közepétől emeljük fel, s ezzel jelentős lépést teszünk afelé, hogy a társadalom egyre nagyobb részt vállaljon a gyermeknevelés költségeiből. Jelenleg ugyanis átlagosan csak 15⁰/₀-át fedezi a családi pótlék az említett költségeknek. Távlati tervek szerint azonban 1985-ig elérhető a 35–40⁰/₀.

A gyermekgondozási segély rendszerének továbbfejlesztése is bekövetkezik 1974 elejétől. Lényegesen emelik már az első, de méginkább a második, illetve harmadik gyermek utáni segélyt. Ezek nagysága az első gyermeknél 800, a másodiknál 900, illetve a harmadiknál 1000 Ft lesz. Ezzel egyidőben növelik a szülési segélyt is, éspedig az eddigi 1100 Ft-ról 2500 Ft-ra.

Szükséges emellett azonban a bölcsődék, az óvodák és a napközi otthonok további jelentős fejlesztése. Szolnok megyében a fejlődés eddig is dinamikus volt, hiszen 1960-hoz viszonyítva a bölcsődei férőhelyek száma több mint 600-zal, az óvodáké pedig közel 2900-zal emelkedett. Ennek ellenére sok a ki nem elégített igény is. A bölcsődékbe 1972-ben 1424 gyermeket vettek fel, de 371-en üres helyre várakoztak a múlt év végén.

Az óvodáknál a megyében még rosszabb volt a helyzet, jóllehet 4446 új gyermeket vettek fel. Emellett azonban férőhelyhiány miatt 1750 kérelmet el kellett utasítani. Ezek között pl. 569 olyan gyermek is volt, akinél mindkét szülő munkaviszonyban áll, és 382 olyan, akinek anyja gyermekgondozási segélyt vett igénybe, s most ismét folytatná munkáját.

Meggondolandó az is, hogy az ingyenes és a kedvezményes juttatások rendszere megfelelő-e abban a vonatkozásban, hogy csak azok élvezik ennek előnyeit, akik a lehetőségeket igénybe veszik, de igen sokan bölcsődei, óvodai férőhely hiányában nem juthatnak ehhez a kedvezményhez.

Emellett a lakáshelyzet további javítása is döntő, különösen két vonatkozásban, – részben olyképpen, hogy a munkások után az elkövetkezőkben a fiatal házaspárok és többgyermekes családok számára is fokozott kedvezményeket biztosítanak, részben pedig úgy, hogy növeljék a lakások alapterületét, illetve azon belül a férőhelyek számát.

A szobaszám és az alapterület növelése megyénkben ugyancsak fontos feladat, hiszen közismert, hogy országos arányhoz viszonyítva is igen nagy az egy-szobás lakásaink aránya (országosan 46,1⁰/₀, Szolnok megyében 50,6⁰/₀). Ezzel párhuzamosan a lakások átlagos alapterülete is kicsi a kívánatos gyermekszámhoz viszonyítva.

Egészségügyi vonatkozású intézkedéseket is kilátásba helyez a Minisztertanács ülés. Itt elsősorban a művi abortuszok szigorúbb szabályok szerinti engedélyezését, tehát számuk várható jelentős csökkenését említjük meg. Szolnok megyében 1966-ban pl. 15⁰/₀-kal több volt a művi vetélés, mint az élveszületés. A csúcsot 1965-ben értük el, amikor is a születésekhez képest közel másfélszeres volt az abortuszok száma! Azóta ez az arány minden évben csökkent, de még 1972-ben is 22,7⁰/₀-kal haladta meg az élveszületések számát.

Az abortuszok számának nagyarányú emelkedése a sok fiziológiai és pszichikai károsodás mellett egyéb mellékhatásokkal is jár. Nevezetesen az élveszületetteken belül igen megnőtt a koraszülöttek száma. Országosan 1955-ben 6,1⁰/₀, majd 1960-ban 8,1⁰/₀ és 1970-ben 9,5⁰/₀ volt az arányuk. Szolnok megyében ez az arány lényegében minden évben magasabb volt és 1972-ben már 10,6⁰/₀-ra emelkedett. De ugyancsak elgondolkoztató a szellemileg fogyatékos általános iskolai tanulók számának emelkedése, mely országosan az 1952–1953. tanévben alig több mint 10 ezer fő, az 1971–1972. tanévben pedig közel 30 ezer fő volt. Szolnok megyében az 1960–1961. tanévben 430 szellemi fogyatékos gyermek járt általános iskolába, az utolsó iskolai évben pedig több mint 1400.

A népesedés helyzete adott és ezen belül a születési arány javításának lehetősége is. Társadalmi és népgazdasági érdekből egyaránt szükséges tehát, hogy a népesedési folyamatokat a már bejelentett, de a távolabbi jövőben is összehangolt intézkedésekkel tudatosan és tervszerűen befolyásoljuk és ezen keresztül a kívánatos szintre felgyorsítsuk.

Dr. Lukács Pál

A mezőgazdasági szakember-ellátottság egyes kérdései

(A Debreceni Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Gépészeti Főiskolai Karának (Mezőtúr) szerepe Szolnok megyének felsőfokú képzettséggel rendelkező gépész szakemberekkel való ellátásában)

Közel másfél évtized telt el azóta, hogy Mezőtúron megindult a felsőfokú mezőgazdasági gépész szakemberképzés ún. szaktechnikusi szinten. Arra a középfokú mezőgazdasági gépészképzésre épült ez az oktatási forma, és kezdetben azzal párhuzamosan folyt, amely az 1943-ban indított Mezőgazdasági Leány-középiskolából alakult ki, illetve annak jogutódja lett.

Középfokú képzésünk dinamikus fejlődését, változásait vizsgálva kiderül például, hogy 1968-ban már 1500 ember képzéséről gondoskodott az iskola, beleértve a kihelyezett levelezőosztályok hallgatóit is.

Szocialista mezőgazdaságunk fejlődésének egyik döntő kérdése az, hogy milyen magasfokú képzettséggel rendelkeznek a mezőgazdasági nagyüzemek gépészeti vezetői. Ezeknek az igényeknek a kielégítése volt a célja a szakminisztérium olyan irányú rendelkezésének, hogy lehetőleg oda telepítsenek felsőoktatási intézményeket, ahol az igények leginkább mutatkoznak.

Közismert, hogy a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Gépész Karán képezik hazánkban mérnöki szinten a nagyüzemek számára a gépész-mérnököket, Kőrmenden, Mezőtúron és Nyíregyházán a mezőgazdasági gépész üzemmérnököket.

Az 1. képen az látható, hogy intézményünkben mely megyékből és hányan jöttek az államvizsgát tett hallgatók? Kiderül ebből, hogy az ország majdnem minden megyéjéből jött intézményünkbe legalább néhány hallgató, de zömmel abból az öt megyéből adódik hallgatóságunk, amely hivatalosan is beiskolázási területünket képezi.

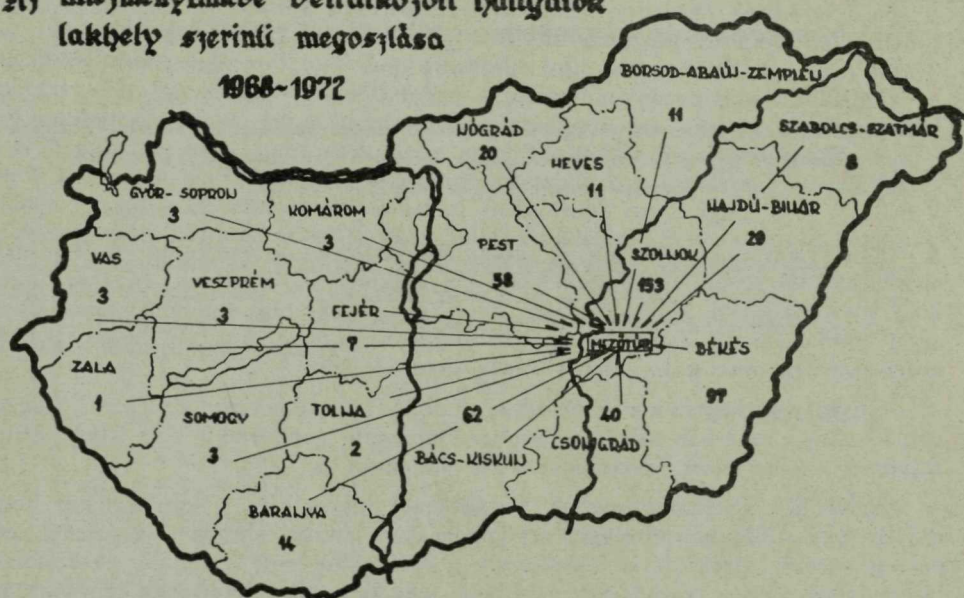
A 2. kép mutatja, hogy hány hallgató megy vissza az egyes megyékbe az államvizsga letétele után.

A legtöbb hallgatót adó megyét vizsgálva a következő kép adódik abból a szempontból, hogy az illető megyékből hozzánk jött hallgatók hány százaléka tér vissza saját megyéjébe az oklevél birtokában?

A táblázatot vizsgálva látjuk, hogy a legkisebb a saját megyéjébe visszatérők arányszáma Szolnok megyében. Feltétlenül érdemes lenne részletesen megvizsgálni ennek okait és megfelelő intézkedéseket tenni annak érdekében, hogy megyéből induló, kiképzett gépészsakemberek térjenek is vissza a megyébe minél nagyobb számban.

**Az intézményünkbe beiratkozott hallgatók
lakhely szerinti megoszlása**

1966-1972

Mely megyékből jöttek és hová mentek végzésünk után hallgatóink?

Sor- szám	A megye	Végzés után		
		A végzetek közül hány hallgató		% tért ugyan- oda vissza
		jött az ill. megyéből	ment ugyanoda vissza	
1.	Szolnok	153	82	53
2.	Békés	97	63	65
3.	Bács-Kiskun	62	47	76
4.	Pest	58	43	74
5.	Csongrád	40	29	72
6.	Hajdú-Bihar	20	17	85
7.	Nógrád	20	15	75
8.	Borsod	11	11	100
9.	Heves	11	10	99
10.	Szabolcs	8	8	100
11.	Baranya	14	4	28
12.	Fejér	7	4	57
	Többi (össz.)	16	13	81

A felsorolt megyék néhány jellemző adata

Sor- szám	Az összehasonlítás szempontjai	Szolnok m.		Békés m.		Bács-Kiskun		Pest m.		Csongrád m.		Nógrád m.	
		1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971
1.	Az 1 lakosra jutó teljesített beruházás: mFt	2,47	8,18	2,15	6,96	1,91	6,35	1,91	8,05	2,28	9,51	2,39	7,28
2.	A szoc. iparban 1 foglalkoztatottra jutó ipari beruházás mFt	14,38	19,20	17,99	16,95	5,84	10,38	20,81	35,27	10,36	25,33	8,27	19,37
3.	1 ha-ra jutó mg-i beruházás, mFt	1,09	2,38	1,14	2,92	0,64	2,40	0,7	3,33	0,99	2,98	0,65	1,64
	4. Az iparban felsorakoztatottak közül 10 000 lakosra mennyi esik	794	1 312	734	1 297	760	1 195	957	1 143	1 218	1 561	1 441	1 661
	5. A szoc. iparban foglalkoztatottak közül 10 000 lakosra mennyi esik	749	1 266	670	1 239	706	1 141	917	1 102	1 147	1 496	1 401	1 630
6.	A szocialista iparban foglalkoztatottak száma	33 716	55 447	30 517	53 943	40 355	64 523	74 182	98 349	49 528	67 182	32 620	38 180
7.	Az Állami Gazdaság területe, ha.	71 509	71 839	80 450	81 667	73 362	87 830	53 389	71 031	46 530	43 403	18 972	17 662
8.	A mg-i tsz-ek közös földterülete a megye területének %-ban	60,3	61,3	48,8	63,0	26,7	44,4	29,1	47,9	41,6	54,3	31	50,6
9.	1 dolgozóra jutó munka utáni évi jövedelem a mg-i tsz-ekben	10 350	23 136	9 974	20 233	7 410	20 028	7 339	21 979	7 822	19 628	6 169	15 490
10.	Az 1 traktoregységre jutó szántóterület, ha.	82	44	102	46	167	43	147	38	130	48	134	39
11.	Az 1 lakosra jutó évi élelmiszerforgalom, mFt	2 215	6 023	2 072	5 750	1 923	5 297	2 539	5 676	2 584	6 738	3 031	6 489
12.	Az 1 lakosra jutó évi iparcikkforgalom, mFt	2 998	6 675	3 102	7 839	2 923	7 759	2 259	5 105	3 467	7 931	3 105	6 033
13.	Az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma	1,7	18,2	1,7	19,5	1,9	27,0	1,5	22,8	2,1	27,5	1,9	20,1
14.	Az 1000 lakosra jutó épített lakások száma	5,3	7,9	3,4	7,6	3,5	7,0	6,1	7,4	4,1	9,0	7,5	6,5
15.	Az 1000 lakosra jutó orvosok száma	9,0	15,0	8,4	14,1	8,8	14,9	7,6	13,0	19,3	28,6	10,5	16,1
16.	Az 1000 lakosra jutó középiskolák száma	13,3	22,9	12,5	20,0	11,8	14,9	6,8	9,8	19,1	24,4	11	17,4
17.	Az 1000 lakosra jutó színházlátogatások száma	370	328	315	354	376	365	74	99	900	587	305	234
18.	Az 1000 lakosra jutó rádiókészülékek száma	203	260	208	260	176	222	217	224	224	252	215	244
19.	Az 1000 lakosra jutó tv-készülékek száma	3	178	4	175	3	140	11	178	6	177	4	184

Egy újabb kimutatás – amelynek adatait az 1971. évi „Statisztikai Évkönyv”-ből vettem – néhány anyagi és kulturális ellátottság szempontjából fontos adatot tartalmaz a beiskolázási területünket képező 5 megyéről és Nógrádról, mint ahonnan jelentősszámu hallgató jön évről évre.

Röviden azzal lehetne jellemezni a fenti „Kimutatás” adatai alapján kialakuló képet, hogy a fejlődés dinamizmusa a leggyengébb majdnem minden tekintetben Szolnok megyében. Míg például Csongrád megye sok tekintetben előnyösebben fejlődik a többi megyénél, és ez feltétlenül vonzó hatást gyakorol a felsőfokú képzettséggel rendelkező, és ezért igényesebb szakemberekre.

Bár el kell ismerni, hogy a 9. sor szerint a mezőgazdasági tsz-ekben Szolnok megyében a legtöbb az 1 dolgozóra jutó, közösből származó jövedelem, de ezt a jövedelmet nyilvánvalóan jelentősebben egészíti ki Békés, Csongrád és Bács-Kiskun megyékben a háztáji kertészkedésből származó igen jó kereset.

A 11. és 12. sorban közölt adatok jellemzők a vásárlóképeség alakulására. Ebben a tekintetben is csak közepes helyen van Szolnok megye és kiemelkedő Csongrád.

Az utolsó 5. sor adatait értékelve megint azt a következtetést vonhatjuk le általában, hogy nem vezet Szolnok megye ezekből a szempontokból nézve sem.

Sokat hibáznak a nagyüzemek vezetői akkor, amikor pl. társadalmi ösztön-díjas „neveltjeiket” úgy kezelik, mint akik lekötelezettjeik, tehát nem részesítendőek előnyben, hiszen úgysem mehetnek át más üzembe. Nagyon sok vitára, kiábrándulásra vezet ez a felfogás és előbb-utóbb azt eredményezi, hogy eltávolodik támogatójától a kiképzett, kész szakember, még ha hálátlannak bélyegzik is.

Természetesen nem lehet leszűkíteni néhány pontra az eltávolodás okait, de érdemes lenne részletesen és komolyan foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy miért olyan alacsony a környező megyékhez képest a kiképzett szakemberek visszatérése?

Gál Mihály

A rehabilitációra szoruló fiatalok pályaválasztásának helyzete Szolnok megyében

A rehabilitáció, pályaválasztás kérdése mind sürgetőbben jelentkezett az utóbbi években intézetünknel. A fiatalok közül nem mindenkinél zajlik le simán a pályaválasztás. Sokféle ok merülhet fel, ami megakadályozza abban, hogy konkrét választ adhasson arra a kérdésre: mit szeretnél tanulni, dolgozni az általános, vagy középiskola elvégzése után? Az akadályozó tényezők egy része *egészségügyi* jellegű, s itt találkozunk az orvosi tevékenység a pályaválasztást előkészítő munkával, illetve magával a tanácsadással.

A rehabilitáció alatt általában visszahelyezést, helyreállítást, visszafogadást, hátrányos következmények alól való felmentést értünk. A mindennapos szóhasználatban a károsított egészségű dolgozó újból való munkába állítását értjük, a beteg fiatalok esetében a munkába való belépést. Munkánknak csak bizonyos esetekben tulajdoníthatunk rehabilitációs jelleget, míg az esetek más részében – és talán ez a többség – helyesebb egyszerűen csak csak habilitációról beszélni. Helyesebb azért is, mert egyrészt találóbban fejezzük ki tevékenységünket.

Szolnok megyében is a fogyatékosok nagyobb hányada veleszületetten vagy szülési károsodásból következően, illetve a legkorábbi kisgyermekkorban elszenvedett ártalom következtében fogyatékos. Mint ismeretes a beteg fiatalok viszonylatában a károsító hatás idejének, az időfaktornak igen fontos jelentősége van. Más megközelítést igényel az, aki veleszületetten fogyatékos, és ismét más megközelítést az, aki későbbi élete során vált azzá. Ez a *más megközelítés* jelentkezik a feladatok és a velük való foglalkozás módszereinek viszonylatában is. A rehabilitáció és habilitáció megjelölések lényegében ezeket a különbségeket is kifejezik.

Intézetünkben folyó rehabilitációs, habilitációs munka – eredményességét tekintve – lehet teljes, vagy részleges. Amikor a rehabilitáció eredményességének kérdése felmerül, mindig figyelemmel kell lennünk arra, hogy az valamely, vagy valamennyi rehabilitációs viszonylatot érint-e? Szó van arról, hogy egy adott fiatal egyetlen viszonylatban felmerült habilitációs igényét sikerült-e kielégíteni? A kielégítés teljesen, vagy részben sikerült-e? Ilyen kérdés merülhet fel: pl. egy mozgássérült fiatal esetében, akinek gyógyászati beavatkozásokkal, vagy egyéb úton egészségi állapota kielégítő, ebben az esetben számára megfelelő szakmát javasolhatunk, vagy munkakörét megtarthatja, azaz egzisztenciálisan nem károsodik. Azt mondjuk, jelen esetben a rehabilitáció sikeres, teljes. Az esetek többségében azonban nem ilyen „egyszerű” a feladat, a legtöbb fogyatékos többoldalú komplex rehabilitációt igényel.

A rehabilitáció eredményességét *több tényező* befolyásolja, illetve határozza meg. Természetesen itt elsősorban a társadalom igyekezetét kell említenünk, az

ezzel arányban álló szervezettséget, illetve az adott – rehabilitációt igénylő – fogyatékos, vagy fogyatékosok állapotát.

Említést kell tennünk olyan tényezőkről, amelyek segítik, illetve olyan tényezőkről, amelyek gátolják a fogyatékos rehabilitációját. Ilyenek – többek között – az egészségeseknek a fogyatékosokkal szemben megnyilvánuló averziója; a kellő felvilágosítás hiánya, a fogyatékosok teljes rehabilitációját célzó munka tervszerűtlensége, a fogyatékosok izoláltsága stb.

Igen gyakran tapasztaljuk, hogy – különösen a munkabahelyezés segítése során – az egészséges emberek közössége indokolatlan előfeltételekkel fogadja a fogyatékosot. Az épek figyelmének indokolatlan odafordulása fokozott követelmények elé állítja a fogyatékos fiataalt és nem egyszer ez a fokozott odafordulás lesz a kiinduló forrása annak, hogy a fogyatékos nem felelhet meg munkakörében. Különösen akkor van ez így, ha ez az odafordulás nélkülözi a segítőkészséget, illetve akkor, ha a munkakör eleve nem felel meg a fogyatékos képességeinek. Ez utóbbi esetben az említett averzió további megerősödése is következmény.

Az egészséges fiatalok körében is előfordul még, hogy nem a képzettségének, szakmájának megfelelő munkakörben tevékenykedik, sokszor azzal rokon, máskor azonban attól távol eső munkakörben keresi meg létfenntartásához szükséges anyagi eszközöket. *A fogyatékosok esetében ez általában nem mondható el.* Éppen ezért, amikor azt is megfogalmazzuk, hogy az inadekvát pályaválasztás az épek viszonylatában is káros jelenség, nyomatékkaal érezzük, hogy a fogyatékosok pályaválasztásának még körültekintőbbnek, realisabbnak kell lennie.

A pályaválasztásnak, a pályaválasztási tanácsadásnak, a pedagógus pályaválasztás irányába ható nevelőmunkájának alapvetően és általában figyelembe kell vennie a társadalmi igényeket, a választható pályákat és nem utolsó sorban a pályát választó fiatal képességeit, *egészségi állapotát.*

Intézetünk feladatai között kiemelt helyet foglal el a speciális, egyéni gondokkal küzdő fiatalok pályaválasztásának segítése. A tájékozódás érdekében kérdőíves módszerrel felmérést végeztünk – a pályaválasztási felelősök bevonásával – Szolnok város hét és Szolnok járás tizenegy községi általános iskolájában.

A felmérés során a következő kérdések vizsgálatát és elemzését tűztük ki célul:

- a rehabilitálandó fiatalok számának megállapítása (fiú-leány bontásban);
- van-e lényeges eltérés a testi, illetve szellemi fogyatékos fiatalok megoszlása tekintetében Szolnok városban, ill. járásban;
- milyen súllyal jelentkeznek a különféle elváltozások számszerűleg és százalékos arányban és mely elváltozások jellemzőbbek a fiúkra és leányokra;
- milyen szervezett intézkedésekre van szükség annak érdekében, hogy a fogyatékos fiatalok egészségi állapotuknak megfelelő és a népgazdaság által is igényelt szakma, ill. továbbtanulási lehetőségben legyen részesíthető.

Indokoltnak látszott, hogy a felmérést az általános iskolák I.–VIII. osztályaiban végezzük el, mert a pályaválasztást előkészítő munka – természetesen – ezeknél a fiataloknál jóval előbb kell, hogy kezdődjék, s nagyobb gondot igényel. Az iskolaorvosok alapos vizsgálatai is elősegítik e fontos munkát. Ugyanis nagyon fontos, hogy a meglévő adottságokat a beteg fiatalok esetében is felmérjük és továbbfejlesszük. Igen gyakran előfordul, hogy bár a fiatal tud látásgyengeségéről, mozgáskorlátozottságáról, vagy szívbetegségéről, ezt önmagától nem köti össze a pályaválasztással. Csak akkor döbben rá helytelen pályaelképzelésére, amikor intézetünkben végzett alkalmasságvizsgálatkor kiderül, hogy

a választott szakma számára nem alkalmas. Mind a fiatait, mind a szülőt érthetően zavarja, felzaklatja a kész helyzet elé állítás a „kétségbeesetten” intézetünköt várják a megoldást. Nem beszélve arról a pszichés traumáról, ami azáltal éri a fiatalot, hogy eddig soha senki nem szölt neki, hogy évek óta fennálló egészségi problémája miatt – ami egyébként nem volt zavaró tényező a mindennapi életében – nem lett volna szabad erre, vagy arra a pályára gondolni.

A kialakult helyzetet még súlyosbítja, ha személyiségében nehezen átalálítható, az új helyzethez lassan alkalmazkodó egyénről van szó, aki éppen ezért érthetetlen makacssággal képes ragaszkodni az eredeti, de meg nem valósítható elképzeléséhez. A kellő időben, megfelelő módon nyújtott egészségügyi felvilágosítás megteelő pálya felé fordítja a figyelmet, s ezt a kérdést zökkenőmentesen megoldja.

Tapasztalatunk az, hogy az iskolák nevelői élnek azzal a lehetőséggel, hogy a pályaválasztási szempontból problémátikus, illetőleg a *beteg* fiatalok pszichológiai vizsgálatát kérik. Így a csökkent munkaképességű tanulók pályaválasztása megyénkben is már megalapozottabban, egészségi állapotuk figyelembe vétele mellett a pályakövetelményeknek megfelelően történik.

A sérült fiatalok továbbtanulási igényére is jellemző, hogy érdeklődésük jelentősen megnövekedett a szakmunkáskepzés és a szakmai képzést nyújtó középiskolák felé. Ezek a tények az illetékes szervektől még fokozottabb gondoskodást, a továbbtanulásra jelentkező fiatalok tervszerűbb irányítását teszik szükségessé.

A helyi továbbtanulási lehetőség megszabja – különösen a mozgásszervi megbetegedésben szenvedők – pályaválasztását, elhelyezését, vagyis a számukra közvetlenül adódó munkabaállás lehetőségeit. A jóképességű beteg fiatalok középiskolában tanulhatnak tovább, a gyengébb eredményt elért tanulók szakmat, vagy munkabaállást vállalhatnak. Tanulmányi eredményeiket betolyásolja az a sajnálatos körülmény is, hogy egy-egy fiatal esetében többszöri műtét válhat szükségessé. Számukra nagy gond, es újra jelentkezik a megteelő szakma, illetve munkahely megválasztása.

A felmérési adatok szerint Szolnok megvizsgált általános iskolai tanulóinak 7,4%-a, míg a járási tanulók 4,5%-a szorult rehabilitációra. A vizsgált tanulók mintegy 57%-a fiú, 43%-a leány volt. Legmagasabb számot az *érzékszervi* fogyatékosságban szenvedők teszik ki, ebből a csökkentlátók száma a legmagasabb. Viszonylag magas a különböző mozgássérültek száma is, amely egyrészt a Heine-Medin betegségen átesett, másrészt a különböző sérülést szenvedett fiatalok számából tevődik ki.

A mozgássérült tanulók között magas a leányok aránya, 53,7%. A rehabilitációra szoruló leányok pályaválasztási problémái közismerten még nehezebbek, mint a fiúké. A középiskolai beiskolázás mellett a szakmai képzésben való részvételük korlátozottabb.

A rehabilitálandó fiatalok aránya területenként változóan alakult:

Rehabilitációra szoruló tanulók megoszlása

Megnevezés	Szolnok város %	Szolnok járás %
I. Mozgásszervi fogy.	19,6	15,5
II. Érzékszervi fogy.	43,7	32,7
III. Belsőszervi fogy.	12,3	22,7
IV. Ideg, elme fogy.	24,4	29,1
Összesen :	100,0%	100,0%

Betegségcsoportonként a fiatalok nemek szerinti aránya is különböző:

Megnevezés	Fiú %	Leány %	Összesen %
I. Mozgásszervi fogy.	46,3	53,7	100,0
II. Érzékszervi fogy.	49,2	50,8	100,0
III. Belső szervi fogy.	62,0	38,0	100,0
IV. Ideg, elme fogy.	71,7	28,3	100,0

Figyelmet érdemel, hogy a leányok aránya a mozgásszervi, valamint érzékszervi fogyatékos tanulók esetében meglehetősen magas.

A sérült leányok továbbtanulásának kérdését ki kell hangsúlyoznunk. Jelentkezési arányuk az elmúlt évhez képest valószínűleg tovább növekszik. Az egészségkárosodottak részére komoly gond a megfelelő szakma megválasztása és biztosítása.

A demográfiai „hullámvölgyben” megyénk egyik jelentős gondja, a szakmberszükséglet biztosítása. A csökkent munkaképességű fiatalok jelentős része is mozgósítható munkaerőtartalékot képez. Foglalkoztatásuk nemcsak hasznos, hanem a szocialista humanizmusból fakadó erkölcsi kötelességünk.

Intézetünket az elmúlt három év alatt közel 300 beteg fiatal kereste fel, továbbtanulásukhoz, munkabaállásukhoz – lehetőségeinkhez mérten – konkrét segítséget nyújtottunk.

Megnevezés	Általános		Középiskolás		Összesen	
	száma	%	tanulók száma	%	száma	%
Testi fogy.	31	16,8	18	16,4	49	16,7
Érzékszervi fogy.	59	32,1	53	48,1	112	38,0
Ideg, elme fogy.	24	13,0	5	4,6	29	9,9
Belső szervi fogy.	70	38,1	34	30,9	104	35,4
Összesen:	184	100,0	110	100,0	294	100,0

Említésre méltó az a törekvésünk, hogy a Megyei Rendelőintézet Gyermek Szívbeteggondozójának pályaválasztás előtt álló betegeit megvizsgáljuk, helyzetük rendezését, megfelelő pályajavaslatok kialakítását és azok megvalósítását segítjük.

A szakmunkáspályát választók érdekében felvettük a kapcsolatot a MűM 605. sz. Szakmunkástanuló Intézet igazgatóságával és segítséget kértünk arra vonatkozóan, hogy az üllő foglalkozások némelyikét, mint pl. szabó, cipész, cipő-felsőrész-készítő, bőrdíszműves szakmákat lehetőleg beteg fiatalokkal töltsék be. Ezt a kérésünket messzemenően támogatja az iskola s így oldódik meg az intézetünkönél megjelent beteg fiatalok szakmatanulása.

A fenti témában történt reprezentatív felmérés, annak statisztikája elsőrendű céljának tekintette a probléma felvetését és azok jövőbeni megoldására irányuló tevékenységek összehangoltabb és tervszerűbb megvalósítását az érintett szervek részről megyénk területén.

Meggyőződésünk, hogy az ilyen felmérés hasznos és szükséges, mivel kellő időben fel kell készülni a beteg fiatalok szakma, illetve továbbtanulási lehetőségeinek optimális biztosítására.

E probléma megoldása érdekében szükségesnek tartjuk, hogy megfogalmazzuk legfontosabb célkitűzéseinket, amelyekhez az illetékes szakigazgatási és társadalmi szervek támogatása szükséges.

Ahhoz azonban, hogy a vizsgálandó témákat megközelítsük és eredményes legyen, szükséges:

- rehabilitációra szoruló csökkent munkaképességű fiatalok számának felmérése az általános iskola 5-8 és a gimnázium 1-4 osztályaiban;
- a rehabilitációra alkalmas munkahelyek feltárása, az üzemekkel való kapcsolat létrehozása e témában;
- konkrét ismereteket szerezni - a pályaválasztási felelősökön keresztül - a fogyatékos fiatalokról, továbbtanulásuk elősegítése érdekében;
- a gondozásban lévő fiatalok sorsának figyelemmel kísérése (kiemelten a szív-betegekkel és mozgássérültekkel).

A vázolt célkitűzések, a reprezentatív felmérés voltaképpen csak az első lépést jelentették e fontos probléma tartalmi összefüggéseinek kimunkálásában. Csupán a vizsgálódás *kíváncos irányait* jelölték meg. A következő lépés a teljeskörű felmérés kell, hogy legyen, amely *tűlmutat* az általunk elemzett kérdéseken és amely konkrét intézkedéseket (rehabilitációs osztály létrehozása) eredményezhet.

Dr. Hegedűs Frigyesné

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI:

Gál Mibály főiskolai docens, Mezőtúr; Garamvölgyi József művelődésügyi miniszterhelyettes, Budapest; Hagymásy Sándor nyugdíjas agrónomus, Mezőtúr; Dr. Hegedűs Frigyesné, a Szolnok megyei Pályaválasztási Intézet munkatársa, Szolnok; Dr. Lukács Pál közgazdász, a Központi Statisztikai Hivatal Szolnok megyei Igazgatóságának vezetője, Szolnok; Dr. Merényi László történész, Budapest; Pogány Ö. Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója, Budapest; Sipos Károly, a Szolnok megyei Tanács elnökb helyettese, Szolnok; Szurmay Ernő, a Versegby Könyvtár igazgatója, Szolnok és Szűcs Sándor ny. múzeumigazgató, Bibarnagybajom.

A MÁSODIK BALKÁNI HÁBORÚS VÁLSÁG ÉS A JÁSZKUNSÁG

Hat évtizeddel ezelőtt, 1913. nyarán és őszén az európai békét a Balkánon folyó konfliktus fenyegette. Álgig ért véget az 1912. október és 1913. május közötti első balkáni háború, hamarosan sor került a másodikra. Bulgária lépett hadba ezúttal szomszédai: Szerbia, Görögország és Románia ellen. A háború kirobbantásában nagy szerepe volt az akkori Osztrák–Magyar Monarchiának. Uralkodó körői biztatták Bulgáriát a szomszédai elleni támadásra, mert a zavarosban kívántak halászni.

Igaz, hogy a második balkáni háború 1913. augusztusában végetért. A vele kapcsolatos nemzetközi válság azonban még több hónapig eltartott. A Monarchia a Balkán ügyeibe való beavatkozással kísérletezett, s közben hadseregének létszámát jelentősen emelte. A nagyarányú katonai készülődések miatt Magyarország gazdasági életében pangás és komoly méretű munkanélküliség mutatkozott. *A kardcsörtető külpolitika és annak következményei ellen hazánkban a baladó követelmény tiltakozott.*¹ Ez megfigyelhető a Jászkunságon is.

Az első világháború előtti időszakban Jász-Nagykun-Szolnok megye az ország iparilag elmaradott vidékei közé tartozott. Csak néhány jelentősebb üzem működött Szolnokon (pl. a MÁV-műhely). Bizonyos fokú iparosodás ezenkívül csak Jászberényben és Karcagon mutatkozott.² A munkásmozgalom azonban ennek ellenére már több évtizedes múlttra tekinthetett vissza a megyében.³ A Szociáldemokrata Pártnak 1913-ban a következő helyeken működtek szervezetei:

Szolnokon	532 taggal (köztük 15 nő volt),
Jászberényben	350 főnyi tagsággal,
Mezőtúron	410 „ „
Törökszentmiklóson	208 „ „
Jászapátin	46 „ „ ⁴

Hivatalosan tehát kétezernél kevesebb szervezett munkás volt a Jászkunságon. A szociáldemokrata mozgalom tömegbefolyása azonban ennél természetesen jóval nagyobb volt. Érdemes kiemelni, hogy 1913-ban a legélénkebb mozgalmi élet nem a megye székhelyén és nem is Mezőtúron jelentkezett, hanem az előbbieknél kisebb taglétszámot felmutató Jászberényben. Itt a munkásságnak hetilapja is volt. (Igaz, hogy ez nem nevezte magát szociáldemokratának, valójában azonban a párt szócsöve volt.)⁵ A szakszervezetek közül kiemelkedett a Jászkunságon a földmunkásoké. Szolnokon és Mezőtúron sokszáz beiratkozott tagjuk volt.⁶

A megye kisbirtokos parasztsága és értelmisége szintén ellenzéki magatartást tanúsított. A Jászkunságon komoly tömegbefolyással rendelkezett az „Egyesült

Függetlenségi és 48-as Párt”.⁷ Ugyancsak figyelemreméltó tevékenységet fejtett ki a nyíltan a Habsburgoktól való elszakadást hirdető Országos Köztársasági Párt is 1912/13. folyamán.⁸ Akárcsak országos viszonylatban, ebben a megyében is volt együttműködés a munkásmozgalom és a polgári demokratikus ellenzék között. Az 1912. október és 1913. május közötti békemozgalom során ezt a Jászkunságon is meg lehetett figyelni.⁹

A Jászkunság haladó közvéleménye már 1912 őszén felismerte, hogy a *bábo-rús veszély jelenti az adott pillanatban a magyar belpolitika fő kérdését*. Tiltakozásának ezekben a hónapokban sok tanújelét adta. Mikor 1913. májusában végetért az első balkáni háború, a jászkunsági baloldal is azt remélte, hogy a külpolitikai válság befejeződött. Ez a várakozás azonban korainak bizonyult. Alig ért véget az első balkáni konfliktus, a Monarchia urai máris igyekeztek kirobantani a másodikat. A bécsi vezető körök agresszív szándékait támogatta a Magyarországon hatalmon lévő fináncnökés-nagybirtokos „nemzeti munkapárti” kormányzat. Közgyűlöletnek örvendő vezérét: Tisza Istvánt 1913. június elején nevezte ki a király miniszterelnökké.

Alig lett Tisza a kormány feje, máris háborús uszításba kezdett. Június 19-én beszédet mondott a parlamentben. A bécsi irányvonalat követve, nyíltan biztatta Bulgáriát szomszédai megtámadására.¹⁰ Tisza beszéde országszerte felháborodást keltett. A Szociáldemokrata Párt néhány nap múlva: június 22-én hazánk több városában tiltakozó gyűléseket rendezett a háborús veszély ellen. Ilyenre került sor Jászberényben is.

Jászberény munkássága június 22-én délelőtt tartotta nagygyűlését a Lehel-szálló nagytermében. Féltenegykor kezdődött a megmozdulás. Dr. Hajdu Árpád elnök üdvözölte a megjelenteket. A szónok Nyisztor György fővárosi kiküldött (a Tanácsköztársaság későbbi népbiztosa) volt. Beszédében először a Tisza-kormányzat népelnyomó belpolitikáját leplezte le. Később áttért külpolitikai kérdésekre. Elítélte Tisza június 19-i beszédét és a Monarchia balkáni hódító terveit. Kifejtette, hogy a bécsi külpolitika „zsákutcába jutott”. Felhívta a hallgatóság figyelmét a háborús veszélyre. Magyar katonák élete forog kockán, kik nem tudják, miért kellene vérüket ontani. „De miért verekszünk mi? – tette fel a kérdést. – Parancsszóra megyünk, de bátorságot és elszántságot már nem lehet parancsolni...”¹¹

Nyisztor György beszédét a többszáz főnyi tömeg hatalmas lelkesedéssel fogadta. A sokaságból háborúellenes kiáltások hangzottak fel. A gyűlés végén az – országosan egységes határozat – tiltakozott a kormányzat bel- és külpolitikája ellen, megállapítva, hogy a Monarchia „a nemzetközi összeütközések állandó fölidézésével Európa békéjének állandó veszedelmévé vált”.¹² „Mindenképpen impozáns volt”¹³ – így jellemezte tömören a megmozdulást a JÁSZBERÉNY.

Június végén érkezett meg annak a híre, hogy a balkáni államok között kitörték az ellenségeskedések. A magyar szocialisták országszerte agitációt indítottak a béke érdekében. Ebbe bekapcsolódtak Jász-Nagykun-Szolnok megye szociáldemokrata szervezetei is. Több rendezvényen fejezték ki óhajukat: minél előbb érjen véget a balkáni háború. Egyúttal követelték, hogy a Monarchia hagyjon fel kardcsörtetésével.

A háborúellenes gyűlések közül kiemelkedett a szolnoki. Ezt eredetileg június 29-én akarták megrendezni, de akkor a hatóság betiltotta azt.¹⁴ A gyűlésre végül július 13-án került sor. Színhelye a Lopocsi-féle vendéglő volt. Mintegy ezren gyűltek itt össze. Darvas Ferenc volt az elnök. Rózsa József mondott beszédet. A Tisza-kormány törvénysértéseivel foglalkozott először. Később érintette a külügyi kérdéseket is. Követelte, hogy a monarchia ne avatkozzon be a Balkán

ügyeibe. A megmozdulás végén határozatot fogadtak el. Ebben elítélték a vezető körök kardcsörtetését és „a munkapárti kalandorok országrongoló garázdálkodását”.¹⁵

A megye baloldali sajtója komoly háborúellenes agitációt fejtett ki. „Külpolitikai látóhatárukon is minden felől tornyosultak a sötét felhők” – írta a Szolnokon megjelent FÜGGETLEN LAP.¹⁶ Ugyanez az újság egy másik számában aggodó hangon állapította meg: „A mi szempontunkból pedig mindenképpen végzetes lehetne, ha ezen háborús veszedelmek végül meg nem szűnnének a Balkánon”.¹⁷ „Elgondolkozó hangulat nehezedik szobámra... Magam sem tudom, miért a háborúra, a minden mozzanatában rémesen brutális háborúra gondolok”¹⁸ – a JÁSZBERÉNY cikkírójának idézett sorai különösen jól tükrözték a közhangulatot.

A jászkunsági közvélemény 1913 nyarán joggal követelte, hogy a hadvezetőség engedje haza a már több hónapja fegyverben tartott tartalékos és póttartalékos katonákat. Ebben a megyében is sok család vesztette el emiatt legfőbb kenyérkeresőjét. Az itteni baloldali sajtó ezért sürgette a behívott katonák leszerelését.¹⁹ Ez azonban késett. Ehelyett a hadvezetőség olyan hírekkel nyugtalanította a közvéleményt, hogy a Monarchia hadseregének szokásos nyári hadgyakorlata a tervezettnél két héttel tovább fog tartani. Ezt azzal igyekeztek indokolni, hogy ezáltal a legénység – állítólag – „nyugodtabban” és „alaposabban” tudja majd feladatát végrehajtani. „Nem megindító a hadvezetőségnek ez az atyai gondoskodása?” – tette fel a gúnyos kérdést a JÁSZBERÉNY.²⁰

A második balkáni háború idején kerültek nyilvánosságra azok a tervek, amelyek a Monarchia hadseregének létszámnövelését célozták. Országsszerte nagy volt a felháborodás. Ez megnyilvánult a Jászkunságon is. A helyi haladó sajtó cikkei is tükrözték ezt.²¹ A felháborodás teljesen jogos volt. Az egyre növekvő katonai kiadások és a bizonytalan külpolitikai helyzet miatt gazdasági pangás következett be az iparban és a kereskedelemben. Az építkezések leálltak és a munkanélküliek száma növekedett a Jászkunságon is. Történt pedig ez a nyári szezon idején. Várható volt, hogy az idény elmúltával a munkanélküliség még súlyosabbá válik. (A bajokat csak tetézte az, hogy ebben az időben árvíz és kolera is sújtotta az Alföldet...)

A megye szervezett munkássága harcot indított a létszámemelés és a nagyarányú munkanélküliség ellen. Ebben az ügyben Jászberényben szeptember 7-re népgyűlést hívtak össze. A helyi Szociáldemokrata Párt felhívást adott ki: „Munkások! Elvtársak! A munkásság helyzetét, nyomorúságának okait és az ellene való védekezés módját világítja meg az a *nagy népgyűlés*, amelyet szeptember 7-én, vasárnap délelőtt 10 órakor a Lehel-szálló nagytermében tartunk. Minden öntudatos munkás agitáljon és egy se hiányozzon a népgyűlésről.”²²

A szeptember 7-i népgyűlés a megadott időpontban meg is kezdődött. Mintegy ezren vettek ezen részt. Ismét Dr. Hajdu Árpád elnökölt. A szónok Csizmadia Sándor fővárosi kiküldött volt. A földmunkások nyomorúságával foglalkozott. Kimutatta az összefüggést a munkanélküliség és a kardcsörtető külpolitika között. Megállapította, hogy ilyen nagyarányú nyomort „a Balkán-háborúk óta beállott gazdasági válság idézett elő”.²³ Szavait tetszés fogadta. A népgyűlés határozatban követelte, hogy a hatóságok közmunkák révén enyhítsenek a munkanélküliségen.²⁴

A kardcsörtető külpolitika, a létszámemelés és az ennek következtében erősödő munkanélküliség ellen a baloldali erők összefogása bontakozott ki országsszerte. A Jászkunságon is megfigyelhető ez. Az együttműködésre való készség meg volt mind az itteni szocialistákban, mind a polgári demokratikus ellenzékben. Érdemes ez utóbbi tevékenységét is megvizsgálni.

A köztársaságiak 1912/13 folyamán nagyarányú tevékenységet fejtettek ki a megyében.²⁵ 1913 tavaszától kezdve a mozgalom ellen a hatóságok elnyomó intézkedéseket tettek. Jász-Nagykun-Szolnok megyébe is eljutott az a bizalmas belügyminiszteri utasítás, miszerint „maga a köztársasági párthoz való tartozás nem más, mint ellenszegülés a fennálló rend ellen”.²⁶ A jászkunsági republikánusok azonban nem adták fel könnyen a harcot. *Horthy Szabolcs* főispán még júniusban is panaszkodott, hogy erős „köztársasági szervezkedés észlelhető” Mezőtúron és Dévaványán.²⁷ Ez utóbbi akkor Jász-Nagykun-Szolnok megyéhez tartozott.

Az Országos Köztársasági Párt 1913 nyarán – a rendőri nyomás hatására – feloszlott. A mozgalom azonban „Országos Kossuth Lajos Párt” néven folytatta tevékenységét. Ha nem is vallhatta magát többé nyíltan köztársaságinak, agitációja továbbra is támadta a fennálló rendet. A kormányzat bel- és külpolitikája elleni harcban együttműködött a szociáldemokratákkal. Ezt tették a mozgalom hívei a Jászkunságon is (bár a Kossuth Lajos Párt itteni szervezetei 1913 őszén még formálisan nem alakultak meg).

A köztársasági mozgalom soraiból érdemes kiemelni *Andrássy Emma* tanítónő nevét. A párt országos női szervezője volt. Már 1913 elején Bécs háborús előkészületei elleni agitációs felhívással fordult a magyar asszonyokhoz és lányokhoz.²⁸ Ökörítőfülűösön (Szabolcsban) volt tanítónő, de a hatóságok lehetetlenné tették ottmaradását. Ezért 1913 nyarán a Szolnok megyei Saán településre (Cibakháza közelébe) ment át pedagógusnak.²⁹ A Jászkunságra átkerülve, továbbra is bátran küzdött a mozgalom ügyéért. A párt országos folvóiratában cikke jelent meg a létszámemelés ellen. Elítélte a hazánkra veszélyes bécsi külpolitikát. „A nagyhatalmi állás meséjével bolondítsák magukat, ha jólesik, de mi nem vagyunk nagyravagyók és főképp – nem kergetünk délibábot” – állapította meg.³⁰

A függetlenségiak 1912/13 folyamán több csoportra szakadva tevékenykedtek. Egszemes pártjuk 1913. júniusában jött létre. A mozgalomban azonban ezután is két irányzat érvényesült. Az egyik a balszárny volt, *Justh Gyula és Károlyi Mihály* vezetésével. Következtesen küzdött a kormányzat bel- és külpolitikája ellen. A másik irányzatot a jobbszárny jelentette, *Apponyi Albert* vezetésével. Ez utóbbi csak annyiban volt ellenzéki, hogy hatalmi vetélkedés választotta el Tiszáéktól. A munkapárti kormány bukását kívánta ugyan, de helyébe kerülve az Apponyi-csoport attól nem sokban különböző belpolitikát folytatott volna. Külpolitikai téren pedig a jobbszárnynak nem volt komoly kifogása a Monarchia kardsörttetése ellen.

Jász-Nagykun-Szolnok megyében erős volt a Függetlenségi Párt. 1913. júliusában hetenként kétszer megjelenő lapot is indított, FÜGGETLEN LAP címen.³¹ A jászkunsági mozgalomban sem volt azonban igazi egység. Igaz, hogy Justhnak és Károlynak sok követője volt a megyében. Nem szabad azonban lebecsülni a jobbszárny befolyását sem ezen a vidéken. (A jászberényi kerület országgyűlési képviselője maga Apponyi Albert volt.) Mivel a mozgalomban ellenértés irányzatok érvényesültek, ezért a szocialista munkássággal való együttműködésük sem volt zavartalan.

A szolnoki munkásság – már említett – július 13-i gyűlésén Rózsa József élesen bírálta a Tiszával szembenálló parlamenti ellenzék „most tanúsított gyenge, erőtlén ... magatartását”.³² Ez a kritika szólt a Függetlenségi Párt vezetőinek is, akik – Justh és Károlyi kivételével – nem léntek fel határozottan a Tiszakormányzat és a bécsi külpolitika ellen. A függetlenségiak helyi szervezetei érzékenyen reagáltak erre a bírálatra. Lapjuk visszautasította Rózsa József megállapítását (bár azt tényekkel megcáfolni nem tudta).³³

Ez az említett júliusi incidens némileg megrontotta a viszonyt a szocialisták és a függetlenségek között a Jászkunságon. Szerencsére az együttműködés a két mozgalom között továbbra is megmaradt. Újabb zavaró körülmény jelentkezett azonban a létszámemelés elleni harcban. Míg a szociáldemokraták és az Országos Kossuth Lajos Párt nyíltan állást foglaltak a hadsereg növelése ellen, a Függetlenségi Párt (bár sajtója elítélte ezt) a népgyűléseken nem foglalkozott ezzel a kérdéssel. Jellemzően mutatta ezt éppen a szeptember 21-i jászberényi megmozdulás.

A jászberényi nagygyűlés terve már hetekkel előbb felmerült. Szeptember 8-án közös értekezletet tartottak ebben az ügyben a Szociáldemokrata Párt, a Függetlenségi Párt és a (polgári demokratikus irányzatú) Választójogi Szövetség helyi vezetői. Ezen elhatározták, hogy agitációt indítanak a 21-i nagygyűlés érdekében.³⁴ A gondolatot tett követte. A következő két hét folyamán valóban jelentős szervező és agitációs tevékenység folyt a nagy megmozdulás előkészítésére.

Szeptember 21-én délelőtt többezren jelentek meg a nagygyűlésen. Munkások, kisbirtokos parasztok, kisiparosok, értelmiségiek, diákok voltak a résztvevők. Körülbéli általános volt a békevágy. Éppen ezért csalódást keltett a Függetlenségi Párt egyik országos vezetőjének, a jászberényi kerület képviselőjének: Apponyi Albertnek beszéde. Hatásos, kitűnő szónokként leplezte ugyan le Tiszák törvénysértéseit,³⁵ de éppen arról nem mondott semmit, ami a jelenlévőket leginkább érdekelte volna: a külpolitikai válságról és a létszámemelésről.

Amit Apponyi és követői elmulasztottak, azt megtette viszont a szociáldemokrata pártközpont kiküldötte: *Kunfi Zsigmond*. Beszédében élesen elítélte a „munkapárti” kormányzatot. A haladó erők összefogását sürgette. „Bármilyen nagy világnézeti különbségek választják is el a szociáldemokrata pártot a parlamenti ellenzéki pártoktól, abban egyetért velük, hogy ma Magyarországon minden politikai, nemzeti és szociális haladásnak a munkapárti uralom megbuktatása a feltétele.”³⁶ Az ország báiáival részletesen foglalkozott. „Mit tesz a kormány?” – tette fel a kérdést, majd mindjárt válaszolt is:

„Az újabb létszámemelésről tárgyal, a katonai terhek és adók újabb növelését készíti elő, mert ez a kormány bizonyára azt hiszi, hogy a munkanélküliségnek a több katona, az árvíz okozta pusztításoknak, a több kaszárnva és a kolerának az új ágyúk az ellenszerei. Az olyan kormány és párt ellen, amely az országnak ilyen válságos helyzetében, nyomasztó gondjai közepette csak a hadsereg terheinek újabb fokozására van gondolja, a legélesebb harc már pusztán ennélfova is indokolt.”³⁷ Kunfi Zsigmond szavait hatalmas lelkesedés fogadta. Beszéde fejezte ki leginkább a népgyűlés résztvevőinek akaratát és hangulatát.

A háborús veszély, a katonai létszámnövelés és a kormányzat törvénysértései elleni harc jegyében hívta össze a Szociáldemokrata Párt 1913. októberi országos kongresszusát. Ennek érdekében már szeptember folyamán komoly agitáció indult Szolnokon és a Jászkunság más városaiban is összejöveteleket tartottak a szociáldemokraták a közelgő pártkongresszus előkészítésére. A legközelebbi megmozdulásra Jászberényben került sor szeptember 21-én délután (néhány órával az említett délelőtti nagygyűlés után). A Pannónia szálló nagytermében zajlott le a pártértekezlet.³⁸ Kunfi Zsigmond tartott előadást a hamarosan sorra kerülő kongresszus jelentőségéről, elítélve a háborús feszültséget felidéző külpolitikát. Az értekezleten – a tudósítások szerint – mintegy 5–600 munkás jelent meg.³⁹ azaz a jászberényi pártszervezet hivatalosan kimutatott taglétszámánál jóval többen.

A Szociáldemokrata Párt kongresszusára október 19–21 között került sor. A tanácskozáson Szolnok megyei felszólalás nem hangzott el. A jászkunsági ki-

küldöttek azonban – ha nem is szerepeltek kiemelkedően – maguk is megszavazták a kongresszus határozatát. Ez – többek között – tiltakozott „az osztrák-magyar külpolitikának folytonos nemzetközi bonyódalmakat felidéző s az országot gazdaságilag tönkretévő politikája ellen”.⁴⁰

A hatalmon lévők káros kardsörtetése tovább mélyítette a gazdasági válságot. Ezt a Jászkunság népe egyre jobban érezhette. Szolnokon, Jászberényben, Mezőtúron és a megye más városaiban tovább nőtt a munkanélküliek száma októberben. A Szociáldemokrata Párt kampányt indított a dolgozók munkalehetőségeinek bővítése érdekében. Ennek kiemelkedő eseménye volt az október 5-i jászberényi gyűlés.

Ezen a napon a jászberényi Lehel-szálló nagyterme zsúfolásig megtelt. *Farkas János* elnökölt. *Dr. Hajdu Árpád* beszédében ismertette a gyűlés témáját: a munkanélküliség elleni harcot. Megállapította, hogy a szeptember 7-i megmozdulás követeléseit a hatóságok az elmúlt egy hónapon folyamán nem teljesítették. A város urai semmit sem tettek a közmunkák megindítására, noha a városban több ezer földmunkás van kereset nélkül. Követelte: a városi előljárásig tegyen lépéseket a középítkezések megkezdésére. Egyúttal az írástudatlanság felszámolását is sürgette. Hajdu arra is rámutatott beszédében, hogy a gazdasági bajok oka a háborús feszültség. Az általa hangoztatott követelések a gyűlés végén határozattá emelkedtek.⁴¹

A város urai azonban nem reagáltak a munkásság szavára. Ezért 12 nappal a gyűlés után: október 17-én a jászberényi szociáldemokrata pártszervezet 30 tagú küldöttsége ment a városházára. *Mosó Dezső* polgármester-helvettes fogadta őket. A munkásság küldöttei ismertették az október 5-i népgyűlés határozatát és a követeléseket írásban is átnyújtották. Mosó kénytelen volt átvenni az iratot, de utána idegesen kijelentette, hogy „nincs ideje tovább tárgyalni”, mert – állítólag – „más dolga van”.⁴² Magatartása jellemzően mutatta a város urainak nemtörődomségét a proletárok sorsa iránt...

A nehéz politikai és gazdasági harcok közepette a jászkunsági munkások nem feledkeztek meg a *kultúráról* sem. Több népművelési rendezvényen került sor ezekben a hónapokban. Június 22-én este Jászberény ligeti mulatójában rendezett kultúrműsort a munkásság. Szavatelok és színpadi rendezvények után a helyi Általános Munkás Dalkör lépett fel. A műsor szép sikert aratott.⁴³ Azok a berényi szocialisták, akik az eddigi politikai harcokban csak kemény öklükkel és hatalmas erejükkel vonultak fel a korrupció és a népet kiűászó betvarkodás ellen, azok most a lelük másik felét is megmutatták: a derűset, kedveset, élni akarót⁴⁴ – állapította meg a JÁSZBERÉNY tudósítása.

Szeptember 14-én a szolnoki színházban a munkások matinéja zailott le. Nagy várakozás előzte ezt meg. A baloldali polgári sajtó is elismerte, hogy „a munkások minden ilyen és hasonló egyesülése és együttműködése sikeres és szép szokott lenni”.⁴⁵ A matiné igazolta a várakozást. *Csizmadia Sándor* irodalmi tárgyú előadásán kívül szavatelok és egyfelvonásos jelenetek kénezték a műsort, mely nagy sikert aratott.⁴⁶ A jászberényi Szociáldemokrata Párt is mulatságot rendezett szeptember 14-én. Mintegy hatszázan vettek ezen részt. A szavatelok közül kiemelkedett *Ady „Dózsa György unokája”*-nak művészí színvonalú tolmácsolása.⁴⁷ Telentősek voltak ezek a megmozdulások, tekintettel a megye akkori nagyarányú kulturális elmaradottságára...

A balkáni válság 1913. októberében végetért. A Monarchiának tudomásul kellett vennie a félszigeten kialakult új helyzetet. Kardsörtetése ezért alábbhagyott. A nemzetközi feszültség ezután átmenetileg enyhült. A háború kérdése ideiglenesen lekerült a magyar belpolitika napirendjéről. A Monarchia urai azon-

ban közben folytatták katonai készülődéseiket. Ennek jele volt az is, hogy az osztrák és magyar kormányok 1913. október 3-i közös minisztertanácsa végleg elhatározta a hadsereg létszámának nagyarányú emelését...⁴⁸

Az 1913. június-október közötti időszak igen eseménydús volt a Jászkunságon. Számos tiltakozó megnyilvánulásra került sor ezekben a hónapokban a Monarchia kardcsörtetése, a katonai létszámemelés és ennek hazánkat sújtó gazdasági következménye illen. *A háborús veszély elleni 1913. június-október közötti mozgalomban az akkori Jász-Nagykun-Szolnok megye lakossága országos viszonylatban kiemelkedő módon vett részt.* A szocialista munkásságé ebben a fő érdem. El kell azonban ismernünk, hogy a polgári demokratikus ellenzék is pozitív szerepet játszott ebben a hazafias békemozgalomban. A Jászkunság népének 1913. június-október közötti harca a háborús veszély ellen *e vidék szép* (bár eddig kevésbé ismert) *baladó hagyományát képezi.*

Dr. Merényi László

- 1 A Balkán-háborúk alatti magyarországi háborúellenes mozgalmakkal foglalkozik a szerző egy nagyobb tanulmánya, amelyet a SZÁZADOK fog közölni.
- 2 Tiszta szívvel, proletár önudattal 1919—1969. Szolnok, 1969. MSZMP Megyei Bizottsága 10. l.
- 3 Szolnok megye 1918/19-ben. Szolnok, 1961. TIT kiad. 81. l.
- 4 A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1913. évben. Bp. 1914. (Államrendőrségi jelentés, a továbbiakban **Munkásmozg.**) 143—146. l. (Kimutatás a vidéki pártszervezetekről)
- 5 A JÁSZBERÉNY főszerkesztője: Dr. Hajdú Árpád maga is a helyi Szociáldemokrata Párt egyik vezetője volt, s a gyűléseken rendszerint ő elnökölt.
- 6 Munkásmozg. 163. l.
- 7 A függetlenségi Justh-, Károlyi- és Apponyi-féle csoportok 1912/13. folyamán egymástól elkülönülve tevékenykedtek. Fúziójukra 1913 júniusában került sor.
- 8 Országos Levéltár Belügyminisztérium Rezelvált Anyaga (a továbbiakban **OLBMR**) 1913/217. sz.
- 9 Az 1912. október—1913. május közötti jász-kunsági békemozgalomról már jelent meg a szerzőnek tanulmánya (= JÁSZKUNSÁG 1962. VIII. évf. 3. sz.)
- 10 Képviselőházi Napló 1913. június 19.)
- 11 JÁSZBERÉNY (hetilap, a továbbiakban **J.**) 1913. június 29.
- 12 Munkásmozg. 69. l.
- 13 J. 1913. június 29.
- 14 Népszava (a továbbiakban **N.**) 1913. július 16.
- 15 U. o.
- 16 FÜGGETLEN LAP (a továbbiakban **FL**) 1913. július 20.
- 17 FL 1913. július 17.
- 18 J 1913. szeptember 14.
- 19 J 1913. július 20. FL 1913. július 24. stb.
- 20 J 1913. július 20.
- 21 FL 1913. július 24. J. 1913. szeptember 28. stb.
- 22 J. 1913. augusztus 31.
- 23 J. 1913. szeptember 14.
- 24 U. o.
- 25 OLBMR 1913/217. sz.
- 26 OLBMR u. o.
- 27 OLBMR u. o.
- 28 Magyar Köztársaság (a köztársasági párt folyóirata) 1913. január 14. (3. évf. 1. sz.) 7. l. Megjegyzendő, hogy Andrassy Emma semmiféle rokonságban sem volt a befolyásos politikai szerepet játszó Andrassy grófokkal.
- 29 Kossuth Lajos Lapja (az Országos Kossuth Lajos Párt folyóirata) 1913. november 1. (I. évf. 4. sz.) 31. l.
- 30 Kossuth Lajos Lapja 1913. november 1. (I. évf. 4. sz.) 24—26 l.
- 31 Az első szám 1913. július 17-én jelent meg.
- 32 FL 1913. július 17.
- 33 U. o.
- 34 J. 1913. szeptember 14.
- 35 Magyarország (a függetlenségi országos napilapja) 1913. szeptember 23.
- 36 J. 1913. szeptember 28.
- 37 N. 1913. szeptember 23.
- 38 J. 1913. szeptember 28.
- 39 U. o.
- 40 N. 1913. október 22—23. Közli a határozatot A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentuma, IV. köt. I. rész 1907—1914 is a 655. oldalon.
- 41 J. 1913. október 12.
- 42 J. 1913. október 19.
- 43 J. 1913. június 29.
- 44 U. o.
- 45 FL 1913. szeptember 7.
- 46 FL 1913. szeptember 18.
- 47 J. 1913. szeptember 21.
- 48 Österreich—Ungarns Aussenpolitik (Okmánygyűjtemény) VII. köt. 8779. sz. okmány. (Ez tartalmazza az október 3-i közös minisztertanács teljes jegyzőkönyvét.)

SZÜCS SÁNDOR ÖNÉLETÍRÁSA*

Biharnagybajomban születtem a század elején, 1903. október 23-án. Egy faluszeleli nagyportán álló fehér falú, nádfedéles hosszú és széles házban, amelyik az idén tölti be 214. esztendejét. Édesanyám szülőháza ez. A múltban az ő elődeinek a tulajdona volt. Történetéhez tartozik, hogy az 1848–49-es szabadságharc bukása után, egy ideig itt rejtőzködött Sárossy Gyula, az Aranytrombita szerzője. Gyermekkoromban hallottam az öregektől, hogy egy éjszaka vezette ide Török József, akkori református pap. Amikor egy másik éjszaka tovább ment a búidosók útján, ezt a két sort találták rejtekhelye ajtajára írva: „E háznak gazdáját az isten megáldja, búidosó Sárossy ezt szívből kívánja.” Ma is ebben a régi házban lakom a feleségemmel. Sohase is vágytam elköltözni innen. Sokszor gondolok rá, hogy több mint évszázada eltűnt már az a sárréti zúgó nádas, ahol a temolomi időt megért nádja, szedre termett, s az idelátszó Törökhalmi ötemetőben, talán még a csontjuk is elporladt azoknak a szorgos nádalóknak, akik vágták, de tolóka-szájuk, jégpatkójuk még megvan a padláson. Mert még ma is olyan ez a padlás, mint valamelyik kis múzeum. Pedig sok-sok tárgyat elvittem már innen, igazi múzeumokba.

Kisgyermek koromban sokszor, és nagy kíváncsisággal kutattam a pókhálós, poros ócskaságok, elfeledett nevű, lommá lett tárgyak, eszközök, szerszámok között. Az egyik szarufára akasztva – emlékszem –, rozsdás bilincs lógott, amely meg-megcsörrent betyárjárásos éjszakákon. A porta nagyobb része szőlős és gyümölcsöskert. Az volt már születésem előtt is. Édesapám telepítette olyan elgondolással, hogy családja ne legyen gyümölcs nélkül még télen sem. Az elrakott szőlő, alma, körte elegendő volt a májusi cseresznyeéréséig. A dió és mogyoró el sem fogyott. Persze a szakértelemmel kiválogatott, oltogatott fák, nemes fajú szőlőtőkék, nagyon megritkultak azóta. A virágzó bokrok és fák ágai azonban most is behajolnak a nyitott ablakon. S téli időben, a kertben kiakasztott odúk madarai meg-megkocogtatják az üveget. Éppen, mint gyermekkoromban.

Árnyas, lombos volt az utcánk is. Két oldalról összehajló, vastagtörzsű, nagy akácfák vontak fölé sátort végestelen-végig. Mikoriban még nem a hivatal, hanem maga a lakosság nevezte el a falu utcáit, úgy hívták, hogy Zöldfa utca. Mikor táblát szegeztek a sarokra, akkor lett belőle Petőfi utca. Ez a névváltoztatás megnyugtató még a néprajzos számára is. Bár az élteesebb bajomiak ma is a régi néven ismerik. Pedig az akácfa már nincs meg. Kiöregedett. Sokáig sajnáltam a lombos, nagy fákat, melyek árnyékot adtak a rekkenő nyarakon, mintha együtt-éreznének az emberrel. Vigasztal, hogy a felszabadulást követő fejlődés, lámpa-

* A JÁSZKUNSÁG szerkesztői, olvasói nevében baráti és munkatársi jókívánságokkal köszöntjük Szücs Sándort 70-ik születése napján.

tartó villanyoszlopokat állított a helyükre. És hát bizony, nemcsak a fák, de akkor ezek is együttéreznek az emberrel.

Elődeim kisbirtokos parasztok voltak. Idők során, többször igyekeztek kitörni ebből, a múltban nehéz és mostoha életsorsból. Egy-egy tanult ember: jegyző, ügyvéd, pap került ki a familiából. Különös azonban, hogy ezek utódok nélkül haltak el. Családunkban sokan voltak rövid életűek. Magas kort kevesen értek el. Ma már csak unokabátyám, testvérhúgom és én, mi hárman vagyunk élő tagjai. Családunk múltjáról és egyik-másik tagjáról sok érdekes, a korra is jellemző történetet hallottam gyermekkoromban. Ezek a történetek szájhagyományként éltek a család, meg a rokonság körében, meg a bajomi öregek emlékezetében. Annak idején érdeklődéssel hallgattam ezeket, elsősorban azért, mert a népi epika terjedős előadásmódja, ki-kitéró részletessége révén, a múlt idő furcsaságairól tájékoztatást nyújtottak számomra. A múltat közelebb hozták a mához. Közvetlen vonatkozásokkal kapcsolva össze a kettőt. Történeti érzékemet ébresztgették. Röviden felemlíték egynéhányat közülük:

Némely adatok szerint, a Szűcsök a török hódoltság alatt pusztulásban lévő Nagyunságból költöztek át a Sárrét mocsarai közt fekvő, palánkkal kerített mezővárosba: Bajomba. A szájhagyomány futások viszontagságairól is szól. Mint mondia, több rokoncsalád jött együtt. Maguk előtt terelték lábasjóságait. A hadiárás elől az Apavára körüli nádasokba húzódtak. Ez ideig a Siskás-szigeten laktak földházban. Innen nézték Karcag és Ladány égését. Egyszer portyázó jancsárokat csaltak be az ingovány közé. Nádvágó kaszákkal támadtak rájuk, s elveszejtették őket a süppedő, beszakadozó lapokon. A férfiak ezek ruházatába, fegyverzetébe öltöztek. Lovaik nyergébe ültek. Az asszonyok a gyerekeket is lóra ültették. Így indultak tovább a törökjárta határokon. Az volt a szerencsésük, hogy egyikük tudott törököül. Hosszabb időt töltött rabságban. Ám de Szerep alatt viszont a török viselet miatt történt egy kis fennakadásuk. A ferendeki halomnál, Szilasi kapitány hajdúi támadtak rájuk. Nőket, gyermeket rabló jancsároknak nézték. Amikor aztán kiderült a valóság, velük együtt jöttek be a bajmi sorompón.

Egyik elődömről, Szűcs Istvánról, Birtalan Szilágyi János, bajmi prédikátor jegyzett fel néhány szájhagyományt az 1800-as évek elején készült emlékiratában. Mint fiatal hajdúvitéz, a török tábor kikémlelésével és kóborló kurtáncsapatok rajtaütésével szerzett érdemeket. Báthori Gábor fejedelemnek, majd a híres hajdú generálisnak, Nagy Andrásnak, a bajmi vár kapitányának volt meghitt embere. Egy másik, szintén István nevű elődöm, mint bajmi főbíró, az 1700-as évek közepe táján történt templomépítés érdekes históriájának volt a szereplője. Ezt a mondat Györffy István feldolgozta az 1922-ben megjelent Nagyunsági krónika c. könyvében. Ő azonban Darabos nevű főbíró szerepeltet, ellentétben a bajomi öregek száján lévő hagyománnyal és a községi jegyzőkönyvek adataival. Vele való megismerkedésemkor, egyetemista koromban említettem ezt neki. Azt mondta, hogy egyik bajmi adatgyűjtés alkalmával így hallotta Kozma Zsigmond, akkori református lelkészről. Jóízűen nevetett, amikor elmeséltem neki, hogy a nagytiszteletű úr hadilábon állt a családunkkal, s valószínűleg így akart bennünket kisemmizni a történelemből. De még Darabost is aligha mondott volna, ha tudja, hogy mi ezzel a családdal rokonságban állunk. Na, igaz kútfők ismeretében, te majd korrigáljad ezt a tendenciózus adatszolgáltatáson alapuló tévedést – hagyta rám derűlten a professzor.

Feltehetően erről az István főbíróról szól az az emlékezés is, amely szerint ismeretségben állt a Pusztakovácsiban remetészkedő Bessenyeivel. Mint az itteni viszonyokat ismerő ember, gazdálkodási dolgokban segítségére volt az ilyesmiben

tapasztalatlan költőnek. Jóságai eladásakor járta vele a debreceni, váradi vásárokat. Pártossa volt Bessenyeinek abban a szüntelen viszályban is, amit a szomszédos Bakonszegen lakó, egyik földbirtokos családdal folytatott. Ez a pártosság azon gyakori esetek alkalmával nyilvánult meg különösképpen, amikor a viszálykodás tettelegességgé fajult.

Nagy, erős ember volt Bessenyei. Egyszer a házára ment a veszekedős földesúr, de Bessenyei a fejét a lába közé kapta, mint valami rosszkedű gyerekét, és a hosszú pipaszárral a fenekére vert. A gazdája mentésére szaladó fogdmegeket István elődöm karikással verte ki a kapun. – Kifordítom az udvarból ezt a szilaj kondát – mondta. A hagyomány a nevét is megőrizte, ennek a bakonszegi birtokosnak. Én elhallgatom.

A hajdúvirtus öröklődött. Egyszer-egyszer megmutatkozott némely utód természetében. Ennek a folyamánya lehet, hogy a falubeli urak és családunk közt gyakori volt az ellentét. Valamelyik dédapámat is azért emlegeti a hagyomány, mert a lakossággal kapcsázkodó nótáriust galléron fogva kitette a városházi tanácsterem ablakán. Alacsony épület volt a városháza. S így a nótárius nem félt, hogy nagyot esik. Csak a gallérjáért aggódott. Leszakad a gallérom, majd felvarratom – volt a vigasztalás. Na, de aztán később sokáig is kellett büjdosnia dédapámnak, mert pirossapkás honvéd volt a 48–49-es szabadságharcban. S a villágosi fegyverletétel után igen kerestették az osztrák zsandárokkal... De nemcsak a rebellis, hanem a békésebb, jámborabb elődökről is maradt fenn emlékezet.

Öreg nagyapám, a templom melletti udvarának egy részét a református egyháznak ajándékozta azzal a feltétellel, hogy oda iskola építtessen. Jókora rész volt ez. Hogy az iskolás gyermekek játszadozhassanak rajta. Az iskola felépült, ma is áll. Én is tanultam benne. Játszadoztam is az udvarán. Anyai nagyapám, Nemes Sándor hatalmas termető, nagyerejű ember volt. Tizenhatesztendőskorában besorozták a kötéllé verbuváló császári vasasok, mert nem hitték el, hogy csak ennyi idős. Tíz esztendeig szolgált Grázban. A földesi református egyház, ha jól emlékszem: 1866. évi házassági anyakönyvében, a neve után oda is írta a pap: Cs. K. (kiszolgált katona). Gyermekekoromban sokat emlegették a bajomi öregek, hogy ha a csapszékben, csárdában rebelliót csaptak a legények, és már a perzekutorok se tudtak rendet teremteni, akkor nagyapámért szallasztottak valakit. Ő aztán szétválasztotta a vérre menő bandát. Respektálták a legények. Sohasem fordult elő, hogy összefogtak volna ellene. Hallgattak a szavára.

Édesapámat Lajosnak hívták, a kertje, meg a méhese révén lett ismeretes és emlékezetes. A méhészkedés ősi foglalkozás volt ugyan a Sárreuten, de az ő méhesében nem gyékénykasok voltak, hanem kaptárok. Különböző rendszerűek és olyanok, amelyeket ő konstruált, kísérletezett ki. Kert azonban kevés volt található ezen a sárreíti vizen. A gyümölcsöt, az úgynevezett almás oláhoktól szerezték be, akik ekhós szekéren járták a falvakat. Búzáért adták az almát, körtét, aszaltgyümölcsöt. Silány portéka volt ez. Igaz, hogy a cseregabona is inkább csak rostaalj volt. A szőlőt a filoxéra pusztította ki a 70-es években. Édesapám kezdett itt vadba oltott szőlőt telepíteni. Azidőt az itten körül lakosok az oltás ismeretét valamiféle ördögös tudománynak vélték. Olykor-olykor vetődött erre egy-egy úgynevezett vándorkertész oltókéssel, metszőollókkal, viasszal, kötözővel felszerelve. Még gallyakat is hozott. Ha munkája akadt, néhány fa beoltása, azt jó pénzért vállalta, titkolózva, hókusz-pókusz közt végezve. Ilyen-olyan babonás indoklással mindenkét elküldött a közeléből. Nehogy valaki ellesse a tudományát. Éppen ezért lett tehát emlékezetes, hogy édesapám viszont eloszlatva a babonás hiedelmet, szőlő- és gyümölcsoltásra szívesen megtanított bárkit, aki a kertész-

kedésre kedvet kapott. A növények ápolásáról, nemesítéséről, e téren végzett kísérleteiről, a méhészetéről, a méhek életéről, és általában természeti megfigyeléseiről érdekes kéziratai maradtak. Szabadidejében verselgetett is. És emlegetik ma is, hogy szépen hegedült. Sokat olvasott. Kivált a verseket szerette. Csokonai, Petőfi, Arany költészetét. 1915-ben halt meg, 51 éves korában. Úgy gondolom, hogy az írásra való készséget tőle örökölttem. Hallottam édesanyámtól, hogy születésemkor mondta is: ebből a gyerekből költő lesz. Dehát szerencsére nem adtam erre a mesterségre a fejem. Azért mondom, hogy szerencsémre, mert fiatalabb diákságom idején, mint sok más diák, én is írtam verseket. Ezekből úgy ítélem, gyengécske költő lettem volna. Édesapám kiskönyvtára, mihelyt olvasni megtanultam, megszerettette velem ugyan a szépirodalmat, de hogy mélyebb érdeklődéssel mégis a népi múlt, a népi élet jelenségei felé fordultam, ez a hajlam anyai örökség.

Édesanyám, Nemes Zsuzsanna, csodálatos hűséggel őrizte emlékezetében a szüleitől, nagyszüleitől és a falu öregétől hallott hagyományokat. A falu, a táj múltjáról, a régi Sárret életéről nevezetes embereiről szóló történeteket. Nagyon szépen tudott beszélni erről. Kisgyermek koromban nem mesét mondott nekem, mint általában szokás, hanem e történeteket idézgette. Sokkal jobban is szerettem hallgatni ezeket, mint a mesét. Később a családi hagyományokat is többnyire tőle hallottam. Így azt a kedves történetet is, amely arról szól, hogy egyszer az édesapja, Nemes Sándor nagyapám, őt, mint 6 éves kislánykát feltette a szekérre és kivitte a tanyára a Farkasrét-közbe. Menet szembejött vele a dűlőuton egy másik szekér. Ennek a lovait édesapám hajtotta, aki akkor 17 esztendősi fiú volt. Amint a két szekér elhaladt egymás mellett, azt mondja édesapám a vele lévő Ceglédi Mártonnak: Na Márton bácsi, megnézte ezt a feketeszemű kisleányt? Ez lesz az én feleségem. Márton bácsi hosszú ideig, egy évtizeden át hallgatott az esetről. Csak a lakodalom alkalmával beszélt erről.

Édesanyám 1960-ban hunyt el, 80 éves korában, 50 esztendei özvegység után. Édesapám mellé temették, a törökhalmi temetőbe. A sír felbontásakor a sírásók édesapám elkorhadt koporsójában hegedője maradványait keresték. Arra voltak kíváncsiak, mi maradt meg belőle. Mert úgy tudták a falubeliek, hogy e kedves hangszerét is eltemették volna vele. Ez azonban csak legenda.

Heten voltunk testvérek. Egy szintén Sándor nevű testvérem, aki harmadik gyerek volt, csak három hónapot élt. Két néném, Margit és a nekem kisgyermekkoromban sokat mesélgető Karolina, édesapám életében férjhez ment. Halálakor négy gyerek volt a háznál. Lajos bátyám 18 éves volt, én 8, Imre öcsém 5, Zsuzsanna húgom 2. Minden gond édesanyám nyakába szakadt. Gondját csak növelte a jósága. Olyan jó édesanyja, mint amilyen ő volt, tudom van másnak is. De nála jobb már nem lehet. Gondjában, dolgában támasza, segítője Lajos lett volna, de 1914-ben jött az első világháború, őt elvitték katonának és nem is láttuk többé. Valahol a rokitnői mocsarak körüli harcokban esett el. Az özvegyet az ág is húzza – mondja a régi példaszó. Az eddig is szűkös anyagi lehetőségeinket a háború, s ami utána következett, szinte nyomorúsággá nyírbalta. Ezt a keserves időt most vissza se idézem emlékezetemben. Bárha kihatásait is tekintve, mondanivalómhoz tartozna. Hogy e komisz állapotból szabadulni próbáljunk, engem és két kisebb testvéremet édesanyám a legnagyobb nélkülözések árán is taníttatott. A polgári iskola három osztályát itthon magántanulóként végeztem el. Hol egyik, hol másik tanító készített elő a vizsgákra a primitív körülmények közt működő, felszerelésű állami polgári iskolában. A debreceni felső kereskedelmi iskolában érettségiztem. A körülményeim alakulása terelt ebbe az iskolába, mert hiszen, talán a kereskedelmi pálya volt az, amely a legkevésbé vágott a

természetemhez. Nem is maradtam meg rajta. Nem kedveltem meg a takarékpénztári banki szakmát. Elhatároztam magamat, magánúton tanulgatva, 1926-ban gimnáziumi érettségít tettem. Beíratkoztam a debreceni egyetem bölcsészeti karára. Mint utolsóéves hallgató, elnyertem az egyetem földrajzi pályadíját. Ezzel kapcsolatosan kerültem az egyetem Földrajzi Intézetébe, ahol négy évig dolgoztam. Vezettem a hallgatók földrajzi gyakorlatait, részt vettem az intézet tudományos munkájában, segédkeztem a Debreceni Szemle, a Földrajzi Közlemények és a Földgömb című folyóiratok szerkesztésében. Elsőbbet itt adódott lehetőségem néprajzi adatgyűjteményem rendezésére, feldolgozására is. Adattáram ekkor már igen megnövekedett. Korán kezdtem a gyűjtéshez. Amikor a bajomi elemi iskolában elsajátítottam a betűvetés tudományát, piros és kék fedelű irkákba jegyezgettem a szülőfalum öregeitől hallott hagyományokat. Ezek az öregek, fiatal éveikben még részesei voltak annak a sok ősiséget őrző életformának, amelyek a Sárrét elzárt mocsárvilágában, meg a szabályozatlan Berettyó és Körös kiöntéseiről fennmaradtak egészen a múlt század derekán végrehajtott ármentesítésig. Látva, mennyire szerettem hallgatni visszaemlékezéseiket, valósággal elárasztottak a hajdani pákászok, rétipásztorok, szigetszántók történeteivel, meg a népi hitvilágban gyökerező sejtelmes históriákat. Szomszédságunkban, közelünkben olyan emberek laktak, hogy megemlékezsem itt néhányról, mint Kóti Sándor bácsi. Afféle rétesember volt, amíg volt rét. Eljárogatott ugyan napszámos munkára is a helybeli gazdákhoz, de igazán jól csak a mocsári nádrengetegben érezte magát. Halászott, csikászott, madarászott. Híres darvász volt. Három-négy darufiókát hazahozott tavasszal és a háznál felnevelte, megszeliđítette őket. Olyan szeliđek voltak nagy darvai, hogy amikor kora reggeleken vízért ment a faluszéli kútra, sétálgatva kísérgettek az utcán. Akkoriban igen mindenik gazdaháznál tartottak néhány szeliđ darut. Az udvar díszének tekintették. Így aztán Sándor bácsi szép, nagy madaraira könnyen került vevő. Kőből búzát is adtak némelyikért. Nekem ajándékba adott egyet. De csak halványan emlékszem a kényesen lépkedő nagy-nagy inadárra. Talán három-négy éves lehettem akkor. Szeretett Sándor bácsi. – Én hordtam neked a fürösztvízet pólyáskorodban – mondogatta. Gondolom, akkor is kísérgettek nagy szeliđ darvai.

Kővér Sándor bácsi is rétjáró volt. Majd pedig amikor a lecsapolt rétnek még a maradványa is kiszáradt, a helyét elfoglaló szántóföldeken lett csősz. Őt az elásott kincsek érdekelték nagyon. Mondván, az volna a miénk, szegény fejünké. A végeláthatatlan nádasok rejtelmes történeteiről is szeretett beszélgenni. Boszorkányok fondorlatairól, meg bolyongó rémtáltosokról. Akik – szerinte – még a láthatatlan dolgokat is látták. A szőröcsizmás Szabó András bácsi is járatos, sokat próbált ember volt. Régi pásztorok, nyalka bojtárok, tudományos számadók kerültek ki elődei sorából.

Midőn udvarunk egy eperfája alatt üldögélve felemlégette őket, szavaitól megképzeliđve hallani véltem karikásuk pattogását. A gonosztól nehézményes dűbörgését. S pusztává tárult udvarunk végén sűű sötét nádas rémlett fel előttem.

András bácsi nemcsak elmondta a történeteket, ami éppen szóbakerült, hanem helyt-helyt meg is játszotta egyik-egyik jelenetét. Hogyan jött pásztorkodni az a vénséges vén táltos, akinek alul-felül két sor foga volt s hogyan ereszkedett le az ülihelyül használt lókoponyára, amely abban a szempillantásban felnyerített. Az öreg Balogh földesinek, mint csárdában forgolódó fuvarosnak, betyárokkal, orgazdákkal volt gyakori találkozása. Szabó Farkas bácsi a földlápi csősz, olyan csapdákat, töröket, lőszőr hurkokat készített nekem, amilyeneket ezelőtt a madarászok raktak vót ki a mocsári szigetekre. A nagyapja még vízi fuvaros volt.

Bajom, Túrkeve, Karcag, Szeghalom közt csolnakon, vagy ahogyan itt mondták, hajón szállíttatta a vásárolókat a sárréti nádasokban kanyargó vízi utakon.

Csász volt az öreg Ratka Solyom is. Legeslegelső adatközlőm egyike, aki furcsa módon amellet, hogy ősi babonákban bízott, a természet jelenségeinek is élesszemű megfigyelője volt. Dehát hol vannak már ők! Meg a hozzájuk hasonló többiek? A későbbiek, sárréti, kunsági, hajdúsági öregjeink kiváló adatközlői? Rég sírjaikban porladnak. A tőlük feljegyzett adatokat már hiába keresném.

Tizenhároméves voltam, amikor mintha ennek éppen így kellett volna történnie, kezembe került az Ethnographia 1916. évi két füzete. Izgalmas, elgondolkotató olvasmány volt ez számomra. Akkor még inkább csak megsejtettem, mint megtudtam belőle, hogy az általam is leírt történetek, mondák, babonák nem csupán érdekességek, hanem ennél sokkal többet érő fontos dolgok, hagyományok. Vizsgálataikkal egy tudományág, a néprajz foglalkozik. Ettől kezdve egyre tudatosabban kezdtem gyűjteni ezeket. Elindultam arra a hosszú gyűjtőútra, amelyik jószerint még ma se ért véget. Nagyon-nagyon sok időt fordítottam erre. Még annak a rovására is, amit közhasználatú kifejezéssel, jól felfogott önérdéknek szokás nevezni. Kisdiákságom vakációs nyarain kezdtem meg a barangolást a tiszántúli tájakon, határain, pusztáin megismerkedve a tanyák, pásztor-szállások nagyszerű népével. Kétségtelen, hogy eleinte még mint gyermek, a kóborlások érdekes romantikája is vonzott. Ezt azonban mihamar túlnőtte bizonyos kötelességérzet. Annak a közvetlen tapasztalatnak folyamányaként, hogy a múltbeli népi műveltség emlékei rohamosan halványulnak, feledésbe merülnek. Menteni kell még ami menthető belőle. Emlékszem, hogy egy időben, diákkorom egyik szakában, ez szinte a félelem nyugtalanságával a féltés érzetként nehezedett rám és sarkalt. Barangolásaimról senkinek sem beszéltem. Azok a falumbéli kevesek, akik tudomást szereztek rólam, a maguk elgondolása szerint értelmzették. Belőle számomra jó jövőt nem jósoltak. Családunkhoz közel állók, akik célját is tudták, azok haszontalanságnak, bolondságnak tartották. Mondta egyik öreg rokon: – Mi fene az a néprajz? Ha felnősz, még majd ráíratod az udvarodat, mint nagyapád az oskolára. – Eddig csak magamat íratam rá. Bár a jövőndőt előre nem tudhatjuk. Csak édesanyám bízott benne, hogy néprajzskodásomból komoly eredmény kerekedik majd ki. Első könyveim megjelenéseit még megérte. Azokat megnyugvással lapozgatta. Gyakori vándorlásom idővel a hivatalság embereinek is szeget ütött a fejébe. Valamiféle illegális szervezkedést, szociális, kommunista agitációt szimatoltak mögötte. Ebből kisebb-nagyobb kellemetlenségeim adódtak. Főszolgabíró, főjegyző, kakastollas főtörzs sűrűn eldiskurálgatott velem. Ilyenkor dédapámra gondolva, szerettem volna őket kirakni az ablakon. Dehát ez a községháza jóval magasabb, mint a hajdani volt. Hogy néprajz? Nem. Ezt a bolondságot nem hitték el. Állandóan gondjuk volt rám. A Földrajzi Intézetben eltöltött évek után nem is jutottam álláshoz egészen 1944-ig. Akkoriban amúgy is nehezen ment az ilyesmi. A megélhetés gondja, munkái itthon terhesebb volt. Az tette számomra elviselhetőbbé, hogy az általam kutatott tájban laktam. Együtt éltem a táj népével. Meg az a tudat, hogy ebből a néprajznak is van talán némi haszna. A hatósági embereknek persze nem volt ebből semmi hasznuk. Nekik csak a munkájukat szaporítottam. Néprajzi gyűjtés során faluszéli kis házakban, várostól távoli tanyákon nagyon sok kérvényt, beadványt, felbuzást, panaszos levelet megírtam embereimnek. Elébe tartottam ügyes-bajos dolgaimat megtárgyaltam velük. Valahányszor kértek: okosítson fel már, mit kellene tennem. Így lettem vándor ügyvéd. Egy füzesgyarmati jó öreg vallotta be, hogy ő ennek vélt. Csak azon tüsténkedett hívő lélek vajon, ha fizetséget nem fogad el. Érdekes, hogy ő is pártkasszára gondolt. Persze nem a kormánypártéra. De

véltek engem egyébként is. Vándor fényképésznek, képeslevelezőlap csinálónak, mérnöknek, mert régi házakról, pásztorépitményekről méreteket vettem, alaprajzot készíttettem. Volt, aki becsüsnek nézett. Felmérem a határt, hogy milyen termésre van kilátás. Volt aki felügyelő úrnak titulált, fogalmam sincs miért, mert teljes bizalommal volt hozzám, márpedig ez felügyelővel szemben nem szokás. De voltak sokkal érdekesebb vélekedések is. Eleinte, amikor még éltek babonás hiedelmeket hordozó öregek, többször előfordult, hogy garabonciás diáknak néztek. S mihelyt betoppantam, valahova faluszéli kis házba, tanyára, azonnal hoztak nagy köcsög tejet, kínálgattak erősen. Jaj istenem, csak jégeső ne lenne már – sopánkodtak. Az utóbbi időkben szintén rejtélyes, de korszerű elképzeléssel egyszer-szerűen kémnek, ejtőernyősnek gondoltak. 1944 nyarán, bizonyos feladatokkal megbízott személyek a karcagi határból azért kísérték be a rendőrségre, mert látták, hogy megálltam egy dűlőút melletti fa alatt, elővettem a zsebórámat, meg-néztem és abban a minutában megjelentek az ég alján a szovjet repülőgépek. A rendőrkapitány ismert, hiszen a helybeli ONCSA igazgatója voltam akkor. Kérdezte, van-e valami panaszom a bekísérésből kifolyólag. Nem volt. Sőt, így legalább beszélhettam a városba. Egyébként, a légiriadó hosszú tartama alatt az útszélén kellett volna kuksolnom. Feltételezem, hogy személyes ismeret-ség hiányában nem végződött volna ilyen egyszerűen az ügy. Aligha fogadták volna el határbeli járkálásom indokául, hogy néprajzi adatokat gyűjtök. A nép-rajz viszonylag fiatal tudomány lévén, csak nemrégiben fejtett föl a köztudatban, hogy tényleg van valami ilyesmi, hogy néprajz. Lényegét, célját gyakran még ma is félreértik. Úgy gondolom ennek kettős oka van. Egyik oka maga a néprajz. Csak tanulmányozta a népet, mint a földrajz a földet, a természetrajz a növény-és állatvilágot, de szólni nem szólt hozzá. Másik okát könyvkiadásunk statisztikájában fedezhettük fel. Tudjuk hány könyv jelenik meg évente és milyen példányszámban. S hány néprajzi témájú könyv milyen példányszámban.

Amikor 52-ben a Nagykun múzeumhoz kerültem, egyik tanácsi dolgozó azért akarta nyakamba varrni egy képtár berendezését, mert néprajzos vagyok. Így tehát értek a rajzokhoz, festményekhez. Vannak, hogy így mondjam, divatba jött falvak, néprajzi csoportok, ahova évről évre rendszeresen járnak a városi nép-rajzi gyűjtők. Seregestől szállnak ki. Persze azért az ottaniak se a néprajzot ismerik, hanem csak a dörgést.

Egyszer így fogadtak egy ilyen faluban. Bizonyosan etnografus tetszik lenni. Mit tetszik gyűjteni? Népdalt, mesét, szokásokat, babonát, kuruzslást? – Babonát – mondtam, csak úgy. Akkor Maris nénihez tessék menni. Én szokásokat közlök, az uram meg mesét. A mi szakmánk ez. Nem mentem sehová, csak el a faluból, ahol az adatközlők már szakosítva voltak. Útjaim során sohasem hívatkoztam néprajzos voltomra. Nem hangoztattam, hogy adatokat gyűjtök. Mindenkit meg-hagytam a maga hitében. Hiszen számtalan módja, lehetősége van ennek, hogy az emberekkel szót váltsunk. Elbeszélgettem velük elsősorban arról, ami őket érdekelte. Majd ezután a szó kiforogta azt is, ami engem érdekelt. Igaz, ehhez idő és türelem is kellett, meg egy nagyon fontos körülmény. Az általam kutatott terület számomra nem terep volt, ahová ki kellett szállnom, hanem szülőföld, ahol éltem és élek. Már korán feltettem magamban, hogy nem csupán a néprajz-tudomány számára hordok össze anyagot, hanem ennek egy részét cikkekben, könyvekben feldolgozva vissza is adom azok utódainak, akikről szereztem: a népnek. Oly elgondolással, céllal, hogy kallódó időből, korból kieső hagyományai igazi értelmének, értékének megismeréséhez ezáltal is közelebb jusson.

Tizenhétéves koromban kezdtem írogatni vidéki újságokba és pestiekbe is. Nagyon sok cikket írtam. Számukat nem tudnám megmondani. A maga idejében

országszerte legelterjedtebb lap a Kis Újság, Régi idők, régi emberek rovatcím alatt 1942–49 közt hétről hétre közölte írásaimat. A Magyar Út-ban is voltak rovatok. Egy néprajzos noteszéből. Szakcikkeim, tanulmányaim a Debreceni Szemlében, az Ethnographiában, a Jászkunságban és más folyóiratokban, kiadványokban jelentek meg. Első könyveimet a Bolyai Akadémia, a Misztótfalusi, az utóbbiakat a Magvető adta ki. Füzetem múzeumok sorozatos kiadványaiban jelentek meg. Életem javarészt szabadpályán töltve, 1944-ben az Országos Népi és Családvédelmi Alap karcagi szövetkezetének igazgatója lettem. Ez az intézmény azonban a következő év elején megszűnt, miként a pesti központja is.

A város vezetői részéről az a terv merült fel, hogy vegyem át a Nagykun Múzeum vezetését. Fejlesszem tovább és egészítsem ki szabadtéri részleggel. Ez az ügy azonban későbbre maradt. A felszabadulással bekövetkezett változások más munkába állítottak. Majd 1946-ban részt vettem a Bihartordán létesített sárréti népfőiskola szervezésében, ennek lettem az igazgatója. Az Országos Szabadművelési Tanács tagja voltam akkor. A Nagykun Múzeum igazgatójává 1952-ben nevezték ki.

Ezt a tájmúzeumot a század elején Karcag város alapította az ottani születű Györffy István néprajztudós kezdeményezésére, aki a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának volt az igazgatója, majd a pesti egyetemen a néprajz professzora. Sajnos a nagyon szép és érdekes gyűjtemény 1944-ben maradéktalanul elpusztult. Így tehát nem csupán igazgatója lettem ennek a múzeumnak, hanem másodszori szervezője és létrehozója is. Ez nem volt könnyű munka, de a most már állami és Györffy István nevét viselő Nagykun Múzeum ismét létezik.

Jóleső érzéssel tölt el az a tudat, hogy annak az embernek a munkáját folytathattam, akinek sokat köszönhetek. Elsőbbet Györffy István volt az, aki magamra hagyottan végzett néprajzi munkálkodásomra figyelte. Azt közvetlen érdeklődéssel kísérte. Törekvéseimet, elgondolásaimat helyeselte. Már kezdeti eredményeimet is becsülte, értékelte. Többre, mint saját magam. Ez megnyugtató, biztató volt számomra. Egyetemista koromban többször elkísérhettem sárréti, kun-sági gyűjtőútjaira. Az ő meghívására vettem részt az élete utolsó évében, 1939-ben általa szervezett Táj- és Népkutató Intézet munkájában is.

A Nagykun Múzeumtól mentem nyugdíjba. Nyugdíjba, de nem nyugalomba. Nyugalanság tart fogva, hogy mennyi tennivaló volna még. Írni kezdett könyveim befejezetlenek. Melyiknek fele, melyiknek csak harmada kész. Másirányú elfoglaltságom gondja vámolja az időmet. Meg betegeskedés vert bilincsbe. S bizony az évek így csapathaverődve, mint a madárraj gyorsabban repülnek már.

Szücs Sándor

KUNSÁGI TÁJISMERET

A nagykunsági tájakon a magyar Alföld arculatának minden típusa megtalálható... Ebben az ismertetésben a Hortobágy–Berettyó menti részeken járunk, a régi Ecseg-pusztán, mely ma már az új mezőgazdasági kultúra térhódításával – csaknem elvesztette – a pusztai jellegét. Azonban az új nagygazdaságok üzemegységei, rendezett szántóátlái, erdőtelepítések, öntözőberendezések, nagy rizstelepek, állatfarmok, gyorsan kifejlett új község, stb. mellett megtalálható még a Berettyó-menti részek sokféle állat- és növényvilága is. Nyárfaerdők, fűzesek, kubikok savanyúfüves zsobokosok, lapálylegelők és kaszálók váltják itt egymást. Szikes legelők, gémeskutak, pásztorkunyhók, gulyák és egyéb nyájak továbbra is vannak, de már szűkebb téren mozognak.

A Berettyó ezt a tájat – de a további szakaszán is – a vidéket minden irányú kanyarokban járja. Egész északi határánál csatlakozik bele a Hortobágy-csatorna, ezért lett belőle: *Hortobágy–Berettyó*. (A Berettyó felső szakaszát Szeghalomnál csatornával a Körösbe vezették.) A türkevei nép egyszerűen *Kanális*-nak nevezi a kanyarokat átvágó, csatorna összekötései miatt. A gáton belüli ártereket pedig *hullámtér*nek nevezik itt. Egyes helyeken kiszélesedett ártereknek külön helyneve van. Ugyanígy a kanyarokba benyúló *zug*oknak is. A gátakon kívül ágazó holtágai a középszakaszon: a malomzugi, türkeddi, pásztózugi. Türkeve alá kanyarodó holtág a *Malogzugot* zárja körül. A *Pásztózugot* körülhatároló holtág Mezőtúr alá kanyarodik. A türkeddi ág a *Lyukashalom*nál Csejtre, az Endrőd–Gyomai határon halad tovább. Ecsegen nincs holtág. Itt a folyó a gátak között kanyarog.

A Berettyó régi neve: *Túr, Túrvice*. Dr. Vadász Pál kutatása szerint Tas és Szabolcs vezérek honfoglaló lovasai a Túr vize mellett lovagoltak. Sok régi és meglévő helynevek születtek a Túrvice mellett: *Türkevi, Türkeve, Türkeddi, Türkedd, Túr Mezőtúr, Nagytúr, Túrtő, Túrpásztó, Türkaba, Túrérbát*. Szabályozás előtt Túrtőnél volt a torkolata, vagyis ott ömlött a Körösbe. A túr szó török eredetű, de a folyónak ez a régi neve az avarok idejéből való. A XVIII. század végén lett Berettyó. Olyan feljegyzések is vannak, hogy csak itt, Ecsegtől Mezőtúrig, az alsó folyása volt Túr. A felső része régen is Berettyó volt. Szabályozás előtt alig folyt. Nemcsak a tekervénye miatt volt lomha a folyása, de mivel a mocsarak, lápok, semlyékek, erek, vadvizek területein folydogált keresztül, így azokon pangott a vize, vagy időnként száradt el. Ilyen pangó vízállások ma is vannak körülötte a szabályozáskor keletkezett *kubik*okban és a holtágakban.

Tipikus Berettyó-vidék Ecseg, mely 1950 óta *Ecsegfalva* néven önálló község. Területéből 4000 k. hold közigazgatásilag és tulajdonilag is Türkevéhez tartozik. A XVII. század végén a törökök kiűzése idején sok faluval együtt a régi Ecseg-falu is elpusztult. Ez a falu már az Árpádok idejében is megvolt. A mai

Templomzugon, az Óberettyó keleti partján feküdt Ecseg község. A tatárjáráskor pusztult el először és a török hódoltság idején is többször elpusztult – mindig visszaépült – de a legutóbbi elpusztulása után már nem. Régi romjainak domborúatai ma is jól láthatók. Temploma a falu elpusztulása után még nagyon sokáig megmaradt. Századunk elején még öles fala volt meg. Romos állapotában is a nép egyszerűen templomnak nevezte. Ettől kapta ez az egyébként mély kanyarulatú *zugi* rész a *Templomzug* helynevet. A templom fundamentumának körvonalai most is kivehetők. A templomhelyen porladó téglák és tégladarabok most is némán hirdetik a századokon át fennálló Ecseg-falu és az egész Ecseg legnagyobb történelmi emlékét. A legdúsabb legelő van itt az alacsony dombokon. A templomzugi erdő nagyra nőtt fái is a falu helyén díszlenek.

Ecseg hosszú időn át Aba Sámuel nemzetségének volt a nemesi birtoka. Az Erdélyi Fejedelemség idején Rákóczi-birtok lett. A Rákóczi-szabadságharc után részben Borbély Balázs kuruc ezredes leszármazottai birtokába került. Részben pedig a váradi pálos-rend tulajdona lett. A XVIII. század végén II. József a Magyar Katolikus Vallásalapnak adományozta. Egészen 1945-ig mint Ecsegpuszta, majdnem egészében a Vallásalap tulajdona volt. A ma Túrkevéhez tartozó részt a város közel 200 esztendeig bérelte, majd 1926-ban megvásárolta. A többi részeket pedig nagybérlők bérelték, kizsákmányoló gazdálkodást folytatva. Csak a húszas években indulhatott itt meg egy kisebb paraszti bérlőcsoport, valamint egyéni paraszttulajdonok kezdtek települni. A Berettyó szabályozása előtt még egy évezred alatt sem változott, szilaj jószágtartás és legeltetés volt itt. A legősibb pusztai élet: vadászok, halászok, pákászok, szilajpásztorok, betyárok és egyéb *riti-emberek* világa volt ez.

Állatvilága a múlt század 60-as éveitől nagyot változott. A vizek szabályozása előtt a kanyargó Óberettyó mindenfelé elterült. Erek, fokok, derékok, kotuk, semlyékek, rónák, szigetek, tiszták, fenékek, lápok, stb. vízállások tespedték a vidéket. Itt a víziszárnnyasok, gázlók rengeteg fajtája élt. (Lásd alább az Ecseg-tónál.) Vadak: őz, farkas, róka, vaddisznó, vidra, borz, görény, gözü, vízipatkány, stb. Másfélék: teknősbéke, kígyók, békák töméntelen fajtája, csík, rák, pióca, hód és a halak sokfélesége. A felsoroltakon kívül csigák és megszámlálhatatlan sok apró vízféreg, rovar élte ezt a vadont. A lecsapolás után ez a sokszínű állatvilág nagyrésze eltűnt, elpusztult a riti emberekkel együtt. Új embertípusok jelentek meg a *rit*ben. Béreseks, parasztok ökrökkel, lovakkal, ekékkel. A rideg pásztoréletet is a tavasztól ősziig tartó legeltetés váltotta fel. Korlátok közé szorult a szabad jószágtartás és a portyászó, böngészgető, szabad pusztai élet.

Talajai túlnyomórészt szikesagyagok, kötött szikesek, rétiagyagok. Az erekben vannak jó termő, kotus, vagy az itteni néven *ritifödnek* mondott földek. A háts részekben: (*Borz, Mályvás, Zsombikakol*) fekete, szelidagy talaja is van. Növényzetét ezek a talajtípusok határozzák meg. Szabályozás előtt az egész vidéket ez a növényvilág jellemezte, amely a Berettyó mentén ma is él. Fűz, nyár, rekettye az eredeti faállományú növényzete, de már a század elejétől elkezdődő fásítások folyamán meghonosodott itt: a kanadai nyár, olajfűz, szil, kocsányos tölgy, kőris, a mélyrétegű, szelidagyagokon az akácfa is. Ecseg keleti határán húzódó *Ág-ér* partján sűrű, gazdag akác sor van. Ugyanígyen sűrű akác sor határolja *Zsombokakolt* és *Vonalszigetet*. Még ezeknél is gazdagabb – szinte akácerdő-sáv – veszi körül Remetelapost. Vegyes fákból álló, nagyobb erdőrészek vannak most már *Kenderesszigeten, Gástyáson, Templomzugon, Terebzugon, Templomelejen* és több helyen vannak kisebb facsoportok. A jellegzetes vízinövényei: sás, gyékény, káka, sziki-káka, szittyó, nád, sulyom, tavikáka, hínár. A lapályos

legelőrészek legjellegzetesebb szállfüve az Ecsetpázsit (*Alopekurus pratensis*). Az itteni nép és a környék is *Perjének* nevezi. A laposokban többféle savanyúfü van, ilyen a *Csetkák* is. A kevésbé vízjárta laposokon megtalálható a *Rétiperje*, *Réticsenkesz*, *Jubcsenkesz*, *Angolperje* és a *Tarackos tippán* is. A száraz szikeslegelők főnövénye: az *Áljudcsenkesz* (Fesztuka pseudovina), népies neve: *Tippán*, vagy „*Veresnadrág*”. További szikespusztai fű még: a *Mézpázsit*, *Szőrfű*, *Gumósperje*. Az ecsegi legelők legértékesebb alfüve a *Bodorka* (*Trifolium retusum*). Ez nem tévesztendő össze az itt kevesebb mennyiségben élő *Szikiiberével*. A Bodorka teszi vastaggá a rendet és ezzel legértékesebb a széna. Nem minden évben „jön elő” a fűtermés között, de nem vész ki... Váltakozó évek tavaszán újra dúsan sarjad. Ezeken kívül még a vadontermő hereféléknek, füveknek, töviseknek, gyomoknak sokféle alföldi fajtája megtalálható itt.

Leccapolás után csak a Túrkevéhez tartozó része (*Kis-ecseg*) tartotta meg továbbra is a füvespusztai jellegét, kisebb részben a vízinövényzetét is. (Árterekben, kubikokban.) A nagy Ecseg-pusztai részen tanyák, majorok létesültek és elkezdődött a szántóföldi növénytermesztés is. Csak foltokban maradtak meg a gyeses területek. A felszabadulás után pedig a szocialista mezőgazdaság létesítményei alaposan megváltoztatták ennek a kötöttségtől elmaradott pusztaságnak a képét.

Ennek a tájnak sok helyneve van, de a lakossága és a távolabbi környék is, általában csak *Ecsegnek* mondja. Ecseg sok helyneve a földrajzi fekvéséből adódik. (Az itteni öregembereknek is ez a véleménye.) Mivel a szabályozás előtt víz állott itt minden mélyebb helyen, innen maradtak a „tó” elnevezések: *Kerek-tó*, *Kiritó*, *Fűzestó*, *Ecsegtó*, *Vizláda*. Az „erek”-ben is vizek álltak és innen származik: *Ág-ér*, *Csonka-ér*, *Szöllős-ér*, *Bürkös-ér*, *Nagy-ér*, *Lukács-ér*, *Szamar-ér*, *Cimbás-ér*, *Kinder-ér* helynevek. A kiszélesedett ér a *rit*: *Ködmönösi-rit*, *Dosztai-rit*, *Káposztási-rit*, *Bogárosi-rit*, *Kelemenzugi-rit*, *Egyházalmi-rit*, *Sártói-rit*, *Dékány-rit*, *Katona-rit*, stb. A vízből kiemelkedő területek lettek a „szigetek”: *Kérsziget*, *Hosszúsziget*, *Vonalsziget*, *Görbesziget*, *Barnasziget*, *Tótsziget*, *Kalmársziget*, *Kenderessziget*, *Kereksziget*, *Kertéssziget*, *Csapósziget*, csak itt a környéken. A szigetekhez hasonló a „bát” elnevezések: *Dinnyésbát*, *Hosszúbát*, *Tetvesbát*, *Bokrosbát*, *Akolbát*, *Gástyásbát*. Ezek valóban, mind hátság területek. A Berettyó kanyarulataiban benyúló földek itt a „zug”-ok, de vannak az erek kanyarulataiban benyúló zugok is. Így: *Templomzug*, *Bokroszug*, *Kelemenzug*, *Kórégzug*, *Gyilkoszug*, *Gyűrűzug*, *Rabzug*, *Farkaszug*. Két határrész van az ottani halomról elnevezve, bár itt több „kunhalom” van. Az *Egyházbalom* környéke az *Egyházhalom* határrész. A *Böcskei-balom* környékén pedig Böcske területe van.

Az ecsegi tájnak nemcsak régi emlékeket őrző helyei vannak, hanem a természetben gyönyörködtető részek is bőven akadnak a Berettyó mentén. A már fentebb említett templomzugi erdő mellett a folyó kanyarulatánál van a *Putribídfő*. A hídra forduló út mellett, bal felől emelkedik egy háromszögelési pont. Ez a mérőpont jelzi Ecseg legmagasabb pontját (89 m). A mérőpont alatt szélesebb a gát, mely arra mutat, hogy itt a védgátba egy halom van beépítve, de a térkép e pontján csak a magasságméret van jelölve. A hídfő jobb oldalán, Templomzug felől volt a *Putri-csárda*. A századfordulóig volt meg. Földbe mélyesztett építmény volt. Innen kapta a „Putri” nevet. Ma is viseli ezt a nevet, nemcsak az itteni fahíd, hanem ennek a közvetlen környezete is. Híres átjárója volt ez a Berettyónak. Pihenő és hangulatkeltő volt a Putri-csárda ebben a rideg pusztai életben. Pásztorok, számadók, bojtárok, hajcsárok, vásárosok, állattartó gazdák, parasztok, halászok, vadászok, pákászók, vándor pusztai emberek, betyárok mulatóhelye volt ez, az utóbbiaknak menedéke, búvóhelye is. Ecseg minden tárgyú

irodalmában benne szerepel a Putri-csárda, vagy vele kapcsolatos élmény. Aki erről a magaslatról a kanyarodó folyót és a tájat kémleli, nem szabadulhat attól a gondolattól, hogy mennyi történelmi emléket takar a partmenti erdő és Putri-hídfő...

Ugyanilyen elmélkedéssel állunk meg, ha az *Egyházhalom* tetejéről nézünk le a volt Ecsegtóra. Valamikor e halom tetején pálos-kolostor állott, ugyanis akkor még a váradi pálosrend tulajdona volt. Innen kapta a nevét. A XIX. század második felében már szélmalom volt halom tetején, amit 1902-ben bontottak le. A halom mellett elfekvő malomkövek és malomkő darabok ma is őrzik a szélmalom emlékét. Dr. Vadász Pál, az egyházalmi föld utolsó egyéni tulajdonosa itt kezdte el tudományos munkáját. Ásatásainak helye a halom oldalán most is látható. Az Egyházhalom közelében kezdődik el és északkeleti irányban 6–7 km-en húzódik az „Ördögárka”. A bemosódott árok mindenütt egyforma szélességűnek látszik, ami azt jelenti, hogy méretre ásták. 12 m lehetett az árok felső szélessége. Ugyanilyen széles a mellette lévő – régen ellaposodott – földhányás is. Konkrétan csak egy dolog állapítható meg róla, hogy *ember csinálta*... Eredetéről és céljáról a szájhagyomány szerint senki sem tud. A tudósoknak pedig megoszlik róla a véleménye.

Az Egyházhalmot nyugatról és délről az *Ecsegtő* vette körül. A XIX. század közepéig, a vizek lecsapolásáig volt meg. Ecseg legjobb szántói közé tartoznak a tő helyén keletkezett, fekete humuszos talajok. A csurgói vízátemelőtől alakatlan kiterjedésekkel egészen Kelemenzugig nyúlt. Dinnyéshát, Remetelapos, Kérsziget, Egyházhalom, Kelemenzug mélyfekvésű részei együttese volt az Ecsegtő. A rítes-emberek eldorádója volt ez. Sok volt itt a csík, rák, pióca, hal, kecskebéka, stb. Madárvilága volt rendkívül gazdag. Itt élt a ma már alig ismert, szép madár: a *Daru*. Ugyanígy ismert volt itt a *Gödény*, vagy *Batonak* nevezett óriás madár. Itt élt a *Hattyú* és a *Kócsag* is, alig van már ezekből Magyarországon. A ma is létező vízimadarak sokaságától volt hangos ez a táj: *Vadkacsa*, *Vadlúd*, *Gémek* több fajtája, *Kárókatona*, *Bölnöbika*, *Vakvarjú*, *Búvár*, *Nádiveréb*, *Billik*, *Sirály*, *Szajkó*, *Bibic* és még sok más, apró vízimadár tette széppé és érdekessé az Ecsegtő vízi és vízinövény-világát. Ez a sok évszázadon át vegetáló növény- és állatvilág hátramaradt korhadványaitól jó termő az Ecsegtő helye.

Hasonlóan szép és súlyponti helye Ecsegnek a *Csurgó*. Ez a *Terehalom* tetejére épített gátórház és mellette hatalmas szivattyútelep a volt Ecsegtő és környékének a Berettyóba történő belvízbeemelése. Ezért ez a hely neve: Csurgó. A gátórház alatt van a gátba beépült Terehalom. Eredeti magassága nincs már meg. Nagy fontosságú erődítmény lehetett itt, ugyanis a nagy vizek világában teljesen víz vette körül. Innen öt határrész határvonala indul ki: *Terebzug*, *Gyűrűzug*, *Dinnyéshát*, *Remetelapos* és *Csudabala* határvonalai találkoznak a Terehalmon. Remetelapos egészen erdőnek látszik. Pedig csak sűrű – egyoldalán többszörös – fásor veszi körül. Területe már szántó. Ecseg egyik legszebb kis tájegysége.

Csaknem minden helynév területén van látnivaló, vagy elgondolkoztató, különösen azoknak, akik a régi pusztai tájakat értékelni tudják. Darabokra szakadt már a végtelen füves puszta... Traktorok és mezőgazdasági dolgozó emberek mozognak a régi gyepek helyén. Nagyobb, összefüggő legelőterületek: Szöllőson, Gástyáson, Kórészugon, Kiritón, Szennyesszálláson, Terehzugon, Gyűrűzugon és Bokrosban vannak még. Kevesebb csengő és kolomp hangja hallik már a megmaradt gyepeken. A füves tájakhoz tartoznak az *itatókutak*. A Túrkevéhez tartozó legelőterületnek a régi legelőgazdálkodása idejében 32 kútja volt. Ma már csak 21 van használatban. A többi használaton kívül van, vagy már betemettek.

Minden kútnak neve és nevezetessége van. Ecseg régi uradalmi területein is híres, nagy kutak voltak, de ezeket nagyrészen már ártézi kút váltotta fel.

Új arculatot adott Ecseg nagy részének az Állami Gazdaság létesítményei. Kendersziget a központja. Itt a múltban mindig elmaradott gazdálkodás folyt. A szocialista mezőgazdaság elindulásakor itt létesült a vidék első állami gazdasága, melyből kinőtt az egész környéket magában foglaló: *Nagykunsági Állami Gazdaság*. Ezzel párhuzamosan nőtt fel *Ecsegfalva* község és vele az – egy község, egy tsz elve alapján – az életerős, 6000 holdas *Ecsegfalvi Egyetértés* Termelőszövetkezet. Ecsegfalva az egész Ecsegen áthaladó vasút és kövesút két oldalán: *Hosszúbat* és *Bürkös* területén épült. A huszas években indult itt meg a település, azonban községgé csak a felszabadulás után fejlődött. A régi majorok elavult, megrokkant épületeit korszerű gazdasági épületek váltották fel mindkét nagyüzemben. Halastó, nagyarányú erdősítés, talajjavítás, kövesutak és hatalmas öntözőberendezések segítik itt a mezőgazdasági termelést. Ecseg tájismerete, tájrajza sokkal bővebb, mint amennyit már erről írtak, de a helytörténete, néprajza, társadalomrajza – melyről viszont már elég sokat írtak – még több... Sok különböző sorsú ember él itt. A fentebb felsorolt pusztai, ríti-emberek mellett már hosszú ideje megvolt az uradalmi cseléd és egyéb szolgasorsú emberek küzdelmes életformája is, melynek színes helytörténete van. Hát még, ha hozzátesszük a szocializmusba való átlépésüket és annak szívós, építő munkáját.

Ecsegnek már széleskörű irodalma van, de még koránt sem kimerített. – *Györffy István* néprajztudós, a Nagykunság legnagyobb ismerője, írta meg legújebben ennek a tájnak is a tájrajzát, társadalomrajzát, lakóinak életmódját. *Szűcs Sándor* néprajzkutató és múzeológus írásaiban mindenütt ott szerepel Ecsegről gyűjtött munkája is. *Herman Ottó* is több időt töltött itt a múlt század végén, amikor az ezredévi kiállításra gyűjtötte a pásztorélet eszközeit, emlékeit, szokásait. Jelentős szókincsgyűjteménye származik az ecsegi pásztoroktól. *Dr. Bereczki Imre* múzeológus Ecseg társadalomrajzához gyűjtött értékes munkát. Nem hagyható ki innen *Dr. Vadász Pál* túrkevei történetíró sem, aki Egyházhalom utolsó egyéni tulajdonosa volt, több kiadott és kéziratban hagyott munkái maradtak Ecsegről. Két elfelejtett túrkevei író: *Szabadffy Elek* és *Laskai Mihály* írtak legtöbb szépirodalmi munkát Ecsegről. Regény, versek, novellák, elbeszélések tanúskodnak erről. Laskai Mihály Ecseg legnagyobb bérgazdasága életéből vette az „*Igéret földje*” című regényéhez a regényalakokat. A cselédek nyomorát tanulmányozta, amikor a földosztást regélte meg könyvében, melyhez ezt a tájat jelölte meg ígéret földjének...

Az említetteken kívül még több néprajzkutató, régész, történész, riporter foglalkozott és foglalkozik Ecseg életével. Pásztoresmlékei és egyéb néprajzi, népművészeti gyűjteményei: a túrkevei, szolnoki, dévaványai, karcagi, békéscsabai múzeumokban, de ugyanígy a Magyar Néprajzi Múzeum kiállításában is egyaránt megtalálhatók. Nem egy külföldi kiállításon is látható volt már az ecsegi pásztoresmlékek gyűjteménye.

Hagymásy Sándor

— Könyvtár és művelődés —
(Új könyvtári kiadványok Jászberényben)

A Jászberény Városi-Járási Könyvtár ismét két értékes kiadvánnyal jelentkezett. Értesítőjük második száma egy ésszerű indulás folytatását jelenti. Lapunk 1972. júniusi számában Elek Lajos méltatta a kezdeményezés jelentőségét, ezért most eltekintünk attól, hogy az Értesítőnek a közművelődés egységes szemléletét szolgáló szerepét újra értékeljük. Szó nélkül mégsem mehetünk el azonban mellette, hiszen meggyénk közművelődése szempontjából is jelentősnek tartjuk, hogy egy városi-járási könyvtár rendszeresen betölti a közművelődés egészéből önként vállalt, nemesebben értelmezett feladatát: egy adott tájegység magas szintű tájékoztatói és tájékoztatási bázisának szerepét.

Az *Arató Antal* által szerkesztett, most terjedelmében is forgathatóbb, áttekinthetőbb kiadvány gerincét három fontos könyvtári jellegű közlés alkotja. *Nemes András* a terület könyvtári ellátásának 1971. évi eredményeit elemzi. A mértéktartó írás a jól áttekinthető, sokoldalú táblázatsorozatra épít. A szöveges elemzés lényeglátó megállapításai így válnak a könyvtárfenntartó tanácsok, illetve a könyvtárvezetők eligazító, orientáló tájékoztatóivá.

Budai Benjáminné folyóiratunknak, a Jászkunságnak 1954–1971 közötti jászsági vonatkozású cikkeinek mutatóját közli. A rövid bevezető a folyóirat hézagpótló jellegével, hozzáférhetőségével és a benne megjelenő tanulmányok

alaposságával, hitelességével indokolja a Jászkunság cikkeinek külön kiemelését. Az összeállítót dicséri az áttekinthetőség, a gyors kezelhetőség, s az ügyes kapcsolat megteremtése a kötet terjedelmében is legnagyobb és legjelentősebb vállalkozásával, az *Arató Antal* és *Hasznos Rozália* által összeállított jászsági vonatkozású sajtócikkek repertóriumával. E repertórium négy év 1967–71. cikkei fogja össze ismét nagyon jól eligazító bevezetővel. A repertórium két nagy fölrajzi egységben, Jászberény város és a Jászberényi Járás kategóriájában csoportosítja a cikkanyagot. Az utóbbin belül a járás egészét érintő ágazati témájú cikkek után külön csoportosítja az egyes községekre vonatkozó anyagot. A dolog természetéből fakad, hogy a legtöbb cikk a Szolnok megyei Néplapból és a Jászkunságból való. De ezeken kívül még 37 újság és folyóirat Jászságra vonatkozó cikkei, tanulmányai is megtalálhatók benne. A repertóriumot egyszerű s éppen ezért jól kezelhető betűrendes mutató zárja.

Jó ötlet volt az Országos Széchenyi Könyvtárban található jászsági témájú kéziratok jegyzékének közlése is. A kezdő kutató munkáját jelentős mértékben megkönnyíti a jelzetek megadása is. Hasonló természetű a jászsági illetőségű neves személyiségek levelezésének jegyzéke. Kor- és műtörténeti érdekesség a Vágó Pál leveleiből összeállított válogatás.

A jázságban eredményes helytörténeti, néprajzi, földrajzi névkutatói tevékenység folyik. Erről éppen az értesítő első száma tudósít. Most Pesty Frigyes kéziratgyűjteményéből Jászalsószentgyörgy, Jászapáti, Jászárokszállás és Jászszentandrás 1864-es helyneveit mutatja be a második szám.

Az értesítő, amelynek tanulmányait hangulatosan színezik Gecse Árpád festőművész „becsempészt” művészanekdótái, legnagyobb érdemét a már elmondottakon kívül abban látjuk, hogy körülményeihez képest nagyszerűen ötvözi az elméletet és a gyakorlatot, s ezzel egyszerre tud érdekes és hasznos is lenni. Ha még a kivitel és tördelés csaknem hibátlan megoldását is megemlítjük, ezzel már nemcsak Arató Antal szerkesztő, hanem *Pethő Lászlóné* technikai munkatárs lelkiismeretes munkáját is elismertük.

Ugyancsak elismeréssel kell szólnunk a könyvtárnak a jászberényi Városi Tanács V. B. művelődésügyi osztály támogatásával megjelentetett másik, reprezentatív kiadványáról: a Székely Mihály emlékezetére rendezett kisgrafikai kiállítás most 320 példányban kiadott képes katalógusáról. A 17 fa- és linómetszet betekintést enged a kisgrafika legrangosabb hazai művelőinek alkotóműhelyeibe. Csak sajnálni tudjuk, hogy a Hűtőgépgyár nyomdájában készült, valóban nagyon szép kiadvány képei közül a szolnoki művészek alkotásai hiányoznak. Erről azonban sem a kiállítást annak idején rendező Arató Antal nem tehet. De efölötti elégedetlenségünk helyett zárjuk ezt az írást e hasznos és szép kiadványok megjelenésén érzett szolid örömünk kifejezésével.

Szurmay Ernő

ELŐFIZETŐINKNEK, OLVASÓINKNAK, MUNKATÁRSAINKNAK

eredményekben gazdag új évet kíván
az 1974. évben a 20. évfolyamába lépő

JÁSZKUNSAĞ
SZERKESZTŐ BIZOTTSÁGA

A karcagi kiállítás látogatói

Ára: 5,— Ft

A karcagi Györffy István Nagykun Múzeum avatása s közönsége

